

Lamed

*List za radoznale
Izabrao i priredio Ivan L Ninić*

Godina 17

Broj 10

Oktober 2024.

Jonathan Sacks

Mutirajući virus Shvaćanje antisemitizma *Govor u Europskom parlamentu*

“Uvaženi prijatelji, mržnja koja počinje sa Židovima nikada ne završava sa Židovima.

Želim da to razumijemo. Nisu samo Židovi patili pod Hitlerom. Nisu samo Židovi patili pod Sta'ljinom. Nisu Židovi jedini patili pod ISIS-om ili Al-Kaidom ili Islamskim džihadom. Činimo veliku grešku ako mislimo da je antisemitizam prijatna samo Židovima. To je prijatna prvenstveno Europi i slobodama za čije su postizanje trebala stoljeća.

U antisemitizmu se ne radi o Židovima, nego o antisemitima. Radi se o ljudima koji ne mogu prihvatiti odgovornost za svoje vlastite neuspjehe pa umjesto toga krive nekog drugog. Povijesno, ako ste bili kršćanin za vrijeme Križarskih ratova ili možda Nijemac nakon Prvog svjetskog rata, ako ste vidjeli da svijet nije ispao onako kako ste vi zamišljali, krivili biste Židove. To se događa danas. Ne mogu dovoljno naglasiti koliko je to opasno. Ne samo za Židove nego za sve one koji cijene slobodu, suosjećanje i humanost.

Pojava antisemitizma u kulturi prvi je simptom bolesti, rani upozoravajući znak kolektivnog slo-
ma. Ako Europa dopusti da antisemitizam pro-
cvjeta, to će biti početak kraja Europe.

Ovim kratkim opaskama jednostavno želim analizirati pojavu punu neodređenosti i nejasnoća jer nam je potrebna preciznost i razumijevanje, da točno znamo što je antisemitizam, zašto se događa i posebno da razumijemo zašto su antisemiti uvje-
reni da nisu antisemiti.

Prvo, dopustite da definiram antisemitizam. Ako vam se ne sviđaju Židovi, to nije antisemitizam. Svi mi imamo ljude koje ne volimo. To je u redu, to je ljudski i nije opasno. Drugo, kritiziranje Izraela nije antisemitizam. Neki dan sam raz-
govarao s nekom djecom u Velikoj Britaniji i pitali

su me je li kritiziranje Izraela antisemitizam. Re-
kao sam da nije i objasnio sam razliku. Pitao sam ih: „Mislite li da imate pravo kritizirati britansku vladu?“ Svi su podigli ruke. Tada sam rekao: „Tko od vas misli da Velika Britanija nema pravo da postoji?“ Nitko od njih nije digao ruku. „Sada znate razliku“, rekao sam im i svi su znali.

Antisemitizam znači osporavanje prava Žido-
vima da kolektivno postoje kao Židovi, sa istim pravima kao i svi ostali. Poprimao je različite oblike u različitim razdobljima. U Srednjem vijeku Židove su mrzili zbog njihove religije. U 19. i ranom 20. stoljeću mrzili su ih zbog njihove rase. Danas ih mrze zbog njihove nacionalne države, Države Izrael. Poprima razne oblike, ali ostaje ista suština – stajalište da Židovi nemaju pravo na po-
stojanje kao slobodna i jednaka ljudska bića.

Ako je postojala jedna stvar koju ja i moji suvremenici nikada nismo očekivali, onda je to da će se antisemitizam ponovno pojaviti u Europi, dok još živi sjećanje na Holokaust. Razlog zašto to nismo očekivali je to što je Europa poduzela naj-
veće zajedničke napore da osigura da virus anti-
semitizma nikada više ne zarazi političko tijelo. Bio je to veličanstven spoj antirasnog zakono-
davstva, edukacije o Holokaustu i međureligijskog dijaloga. Ipak, antisemitizam se vratio, bez obzira na sve.

27. siječnja 2000. predstavnici 46 vlada širom svijeta okupili su se u Stockholmu da bi izdali zajedničku deklaraciju o sjećanju na Holokaust i kontinuiranoj borbi protiv antisemitizma, rasizma i predrasuda. Onda je došao 9/11 i unutar nekoliko dana teorije zavjere preplavile su internet tvrdeći da je to djelo Izraela i njegove tajne službe, Mosada. U travnju 2002., usred Pesaha, bio sam u Firenci s jednim židovskim parom iz Pariza kada su primili telefonski poziv svog sina koji im je govorio: „Mama, tata, vrijeme je da napustimo Francusku. Ovdje za nas više nije sigurno.“ U svibnju 2007, na privatnom sastanku ovdje u Bruxellesu, rekao sam tadašnjim vođama triju europskih država: Angeli Merkel, predsjednici Europskog vijeća, Joseu Manuelu Barrosou, pred-
sjedniku Europske komisije i Hansu-Gertu Pötter-
ringu, predsjedniku Europskog parlamenta, da su

se europski Židovi počeli pitati ima li budućnosti za Židove u Europi. To je bilo 2007. Stvari su se odonda još pogoršale. Već 2013. godine, prije najgorih nedavnih incidenata, Agencija Europske unije za temeljna prava pronašla je da gotovo trećina europskih Židova razmišlja o emigraciji zbog antisemitizma. U Francuskoj je ta brojka 46%, u Mađarskoj 48%.

Dopustite da vas pitam ovo – bilo da ste Židov, kršćanin ili musliman, biste li ostali u državi u kojoj trebate naoružanu policiju da vas štiti dok se molite? Biste li ostali u zemlji u kojoj vaša djeca trebaju naoružane stražare da ih čuvaju dok su u školi? Gdje, ako nosite znak svoje vjere u javnosti, riskirate da budete napadnuti ili zlostavljani. Gdje, kada vaša djeca krenu na fakultet, tamo budu vrijeđana i zastrašivana zbog nečega što se događa u nekom drugom dijelu svijeta. I gdje, kada prikažu svoje viđenje situacije, oni bivaju ušutkani. To se događa Židovima diljem Europe. U svakoj državi Europe, bez izuzetka, Židovi su uplašeni za svoju i za budućnost svoje djece. Ako se ovo nastavi, Židovi će nastaviti napuštati Europu sve dok, izuzev slabih i starih, Europa konačno ne postane „Judenrein“ (čista od Židova).

Kako se to dogodilo? Dogodilo se onako kako virusi uvijek pobijede ljudski imuni sistem - mutacijom! Novi antisemitizam je drugačiji od starog na tri načina. Već sam spomenuo jedan. Nekada su Židove mrzili zbog njihove vjere, zatim zbog rase, sada zbog njihove države. Druga razlika je što je epicentar starog antisemitizma bila Europa. Danas je to Bliski istok i antisemitizam je iskomuniciran globalno pomoću novih elektronskih medija. Treći razlog je posebno uznemirujuć. Dopustite da objasnim.

Lako je mrziti, ali je jako teško opravdati mržnju u javnosti. Kroz povijest, kada su ljudi željeli opravdati antisemitizam, onda su to radili kroz najviši autoritet unutar određene kulture. U Srednjem vijeku to je bila religija. Pa smo imali religijski antijudaizam. U post-prosvjetiteljskoj Europi, to je bila znanost. Stoga smo imali blizanačke temelje naci-ideologije – socijalni darvinizam i tzv. Naučnu studiju o rasama. Danas su širom svijeta najviši autoritet ljudska prava. Upravo zato se Izrael, jedina potpuno funkcionalna demokracija na Bliskom istoku, sa slobodnim tiskom i neovisnim sudstvom, optužuje za pet glavnih povreda ljudskih prava: rasizam, apartheid, zločini protiv čovječnosti, etničko čišćenje i pokušaj genocida.

Novi antisemitizam je mutirao tako da svaka osoba koja ga prakticira može negirati da je antisemit. „Nakon svega, pa nisam ja rasist“, oni kažu. „Nemam problem sa Židovima i judaizmom. Imam samo problem s državom Izrael.“

Ali u svijetu s 56 muslimanskih zemalja i 103 kršćanske, postoji samo jedna židovska država, koja čini svega četvrtinu od 1% kopnenog teritorija Bliskog istoka. Pa opet Izrael je jedina od 193

članice UN-a čije pravo postojanje se redovno propitkuje od strane jedne države – Irana, kao i mnogo, mnogo drugih grupa koji su svoje djelovanje posvetili uništenju Izraela.

Antisemitizam je negiranje prava Židovima da postoje kao Židovi s jednakim pravima kao i svi drugi. Oblik u kojem ga danas nalazimo je anticionizam. Naravno, postoji razlika između cionizma i judaizma, kao i između Židova i Izraelaca. No ta razlika ne postoji kod antisemita. Židovi su, ne Izraelci, ubijeni u terorističkim napadima u Toulouse, Parizu, Bruxellesu i Kopenhagenu. Anticionizam je antisemitizam našeg vremena. U Srednjem vijeku Židovi su bili optuživani da su trovali bunare, širili kugu i ubijali kršćansku djecu da bi koristili njihovu krv. U nacističkoj Njemačkoj bili su optuživani da su kontrolirali i kapitalističku Ameriku i komunističku Rusiju. Danas se optužuju da vode ISIS, kao i Ameriku. Svi su se stari mitovi reciklirali, od tzv. krvne klevete do Protokola sionskih mudraca. Animirani filmovi koji danas preplavljaju Bliski istok su klonovi onih tiskanih u *Der Stürmeru*, jednoj od glavnih mašinerija naci-propagande između 1923. i 1945. godine.

Krajnje oružje novog antisemitizma je zasljepljivanje njegovom jednostavnošću. Ide ovako: Holokaust se nikada ne smije ponoviti. No Izraelci su novi nacisti, Palestinci su novi Židovi, a svi Židovi su cionisti. Zbog toga, pravi antisemiti našeg vremena su upravo sami Židovi. I to nisu marginalni pogledi. Široko su rasprostranjeni u muslimanskom svijetu, uključujući i muslimanske zajednice u Europi i polako infektiraju krajnju ljevicu, krajnju desnicu, sindikate, akademike, čak i neke crkve. Izliječivši se od virusa antisemitizma, Europu su opet inficirali oni dijelovi svijeta koji nikada nisu prošli samoobračunavanje, koje je Europa poduzela nakon što su činjenice o Holokaustu postale poznate. Kako se došlo do toga da se vjeruje ovim apsurdima? Ovo je ogromna i kompleksna tema, napisao sam knjigu o tome, ali najjednostavnije objašnjenje je ovo. Kada se loše stvari dogode nekoj grupi, njeni se članovi mogu pitati jedno od dva različita pitanja. Prvo je: „Što smo učinili krivo?“ ili drugo: „Tko nam je ovo učinio?“ i cijelo pouzdanje grupe ovisi o tome koje pitanje izaberu. Ako se pitaju prvo pitanje, to je više od samokritičnosti bitne za slobodno društvo. Ako se pitaju drugo pitanje, definiraju se kao žrtva. Tada će tražiti žrtvenog jarca kojeg će kriviti za sve svoje probleme. I klasično, to su Židovi.

Antisemitizam je oblik kognitivnog neuspjeha i događa se kada grupa osjeća da se njihov svijet okreće van kontrole. Počeo je u Srednjem vijeku kada su kršćani vidjeli da ih je islam porazio na mjestima koja su smatrali svojim, posebno u Jeruzalemu. I to je kada Križari 1096. godine, na putu prema Svetoj zemlji, prvo staju da bi masakrirali židovske zajednice u Sjevernoj Europi.

Događa se i na Bliskom istoku 1920-tih godina kolapsom Otomanskog carstva. Antisemitizam se ponovo javlja u Europi 1870-tih u periodu ekonomske recesije i probuđenog nacionalizma. A javlja se i u Europi danas iz istih razloga: recesija, nacionalizam i zazor protiv migranata i drugih manjina.

Antisemitizam nastaje kada politika nade ustupa mjesto politici straha, koja ubrzo postaje politika mržnje. Tada se kompleksni problem svode na jednostavnost. Svijet se podijeli na crno i bijelo; jedna strana ima samo mane, a druga je žrtva. Izdvaja se jedna grupa koju se krivi. Argumenti su uvijek isti. Mi smo nevini, oni su krivi. Slijedi – da bi mi mogli biti slobodni, oni, Židovi ili država Izrael, moraju biti uništeni. Tako počinju veliki zločini. Židove su mrzili jer su drugačiji. Bili su najuočljivija nekršćanska manjina u kršćanskoj Europi. Danas su najuočljiviji od nemuslimanske populacije na islamskom Bliskom istoku.

Kod antisemitizma se uvijek radilo o nesposobnosti grupe da napravi prostor za različitosti. Nijedna grupa koja ga prisvoji neće i ne može nikada kreirati slobodno društvo.

Stoga završavam gdje sam i počeo. Mržnja koja počinje sa Židovima nikada ne završava sa Židovima. Antisemitizam je samo sekundarno vezan uz Židove. Primarno se radi o neuspjehu grupa da prihvate odgovornost za vlastite promašaje i da svojim vlastitim nastojanjima izgrade svoju budućnost. Nijedno društvo koje je prihvatilo antisemitizam nije nikada održalo slobodu niti ljudska prava niti vjersku slobodu. Svako društvo vođeno mržnjom počinje tako da teži uništenju neprijatelja, a završava vlastitim uništenjem.

Europa danas nije temeljno antisemitska, ali je dopustila antisemitizmu da se proširi pomoću novih elektronskih medija. Nije uspjela prepoznati da je novi antisemitizam drugačiji od starog. Nismo više u 1930-tim godinama, no dolazimo blizu 1879. kada je Wilhelm Marr osnovao Ligu antisemitizma u Njemačkoj, kao i 1886. kada je Edouard Drumont izdao *La France juive* i 1897. Kada je Karl Lueger postao gradonačelnik Beča. To su bili ključni momenti širenja antisemitizma i sve što danas trebamo napraviti je da se sjetimo, da sve što je rečeno tada za Židove, danas se govori za židovsku državu.

Povijest Židova u Europi nije uvijek bila sretna. Postupci prema Židovima uveli su neke nove riječi u ljudski rječnik: polemiziranje, lažna obraćenja, Inkvizicija, protjerivanje, auto da fe (javna spaljivanje), geto, pogrom i Holokaust; riječi napisane židovskim suzama i židovskom krvlju. No svejedno, Židovi su voljeli Europu i dali su joj neke od najvećih naučnika, velike pisce, akademike, glazbenike i stvaraoce modernog uma. Ako Europa dopusti da ponovo bude odvučena tim putem, ovo će biti priča pričana u vremenima koja dolaze: prvo su došli po Židove, zatim po kršćane, nakon toga

po homoseksualce, pa po ateiste, sve dok od europske duše nije preostalo ništa drugo osim izbljedjelog sjećanja.

Danas sam probao dati glas onima koji ga nemaju. Govorio sam u ime ubijenih Roma, Sintija, homoseksualaca, disidenata, mentalno i fizički hendikepiranih, i u ime milion i pol židovske djece ubijenih zbog religije njihovih djedova.

U njihovo ime, govorim vam: „Znate gdje put vodi. Ne idite ponovo tim putem. Vi ste vođe Europe. Njena je budućnost u vašim rukama. Ako ništa ne učinite, Židovi će otići, europska će sloboda umrijeti i ostat će moralna ljaga na imenu Europe koju cijela vječnost neće obrisati. Zaustavite to dok još ima vremena. Hvala vam!“

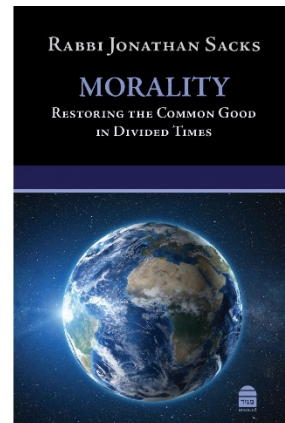
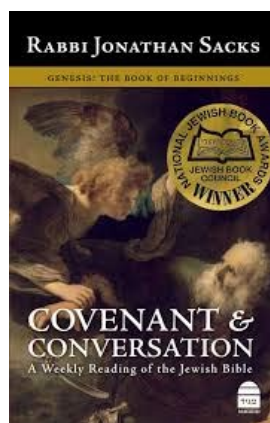
Menora broj 21, 2024, Osijek

Jonathan Sacks, baron Sacks

1948-2020.

bio je ortodoksni rabin, filozof, teolog i pisac

Hasidske priče iz Holokausta

Kada je Faraon vratio starešinu nad peharnicima na njegov pređašnji posao, kao što je Josif i predvideo svojim tumačenjem starešinog sna, ovaj je zaboravio na Josifa. »I starešina nad peharnicima ne seti se Josifa, nego ga zaboravi.« (Postanje, 40:23). Zbog čega Biblija koristi takav repetitivni način izlaganja? Očigledno je da se, ako je zaboravio na Josifa, starešina njega nije setio. Pa ipak, upotrebljena su oba glagola, *setiti se* i *zaboraviti*. »Koristeći ovakav jezik, Biblija nas uči veoma važnoj lekciji« rekao je Rabi iz Blužova, Rabi Israel Spira, svojim hasidima. »Postoje događaji tako ogromne veličine, da čovek ne treba stalno da ih drži u pameti, ali ne sme ni da zaboravi na njih. Holokaust je takav događaj.«

Rabi iz Blužova, Rabi Israel Spira

Predgovor

HASIDIZAM, popularni jevrejski pokret oživljavanja vere, javio se u prvoj polovini osamnaestog veka u Podoliji i Voliniji, oblastima Ukrajine. Nastao je posle masakara koje su, u prethodnom veku, priredili kozaci Bogdana Hmeljnickog; posle razočaranja u lažnog mesiju Šabetaja Cvija, koji je proglasio da će 1666. godina biti milenijumska; i posle nestanka jevrejskih institucija, od kojih je najvažnija bio Savet četiri zemlje, centralna organizacija jevrejskog autonomnog života u Istočnoj Evropi.

Hasidizam je osnovao Israel ben Eliezer, Baal Šem Tov (1700-1760), »Gospodar Dobrog Imena«, koji je shvatio potrebu za novim načinom života, za ljudima - predvodnicima i za literaturom koja će oživeti jevrejsku zajednicu Istočne Evrope.

Novi je pokret izmešao postojeću vrednosnu skalu u jevrejskoj zajednici. On je molitvu, ekstazu, pripovedanje priča i svetkovanje svakodnevnog života postavio na istu ravan na kojoj su bile studije Talmuda. Zasluge učenosti nisu više bile jedini i najvažniji put do zajedništva i približavanja Bogu.

Novi način vođenja zajednice, takođe, više se nije zasnivao samo na dostignućima u učenosti. Harizmatski pojedinci postali su vođe na raznim mestima u Poljskoj i Ukrajini. Kasnije se hasidizam razvio u odnos vođa-posvećenik, gde se uspostavljala pripadnost vođi (cadiku) i prenosila

sa generacije na generaciju. To je dovelo do stvaranja dinastija cadikim i njihovih hasidskih sledbenika. Razne hasidske sekte uvek su dobijale imena po mestima u Istočnoj Evropi (a kasnije i u drugim zemljama), i to mestima koja su se dovodila u vezu sa ključnim događajima u životu dotičnog cadika; ime je moglo da bude ime mesta rođenja cadika, mesta gde je stolovao, ili mesta u kome je umro. Na prelasku u osamnaesti vek, hasidizam je od manjinske grupe, koja se suočavala sa oštrim protivljenjem nekih Jevreja, naročito litvanske školovane zajednice, postao širok narodni pokret. Kasnije je prerastao u glavni pokret u Istočnoj Evropi, sa snažnim odjecima u celoj Austrougarskoj imperiji.

Jedan od najznačajnijih doprinosa ovog pokreta bila je literatura, naročito pripovetke i anegdote. Glavne teme hasidskih pripovedaka su ljubav prema ljudskosti, optimizam i bezgranična vera u Boga i ljudsku dobrotu. Tipičnu hasidsku pripovetku karakteriše jedinstvena mešavina folklornih elemenata i prefinjenog humora. Prva zbirka hasidskih pripovedaka, *Šivhe ha Bešt (U slavu Baal Šem Tova)*, sastojala se od anegdota iz života osnivača pokreta, i objavljena je 1814 godine. Godinu dana kasnije, posthumno su objavljene *Sipure maasijot (priče, bajke)* Rabi Nahmana iz Breslava, praunuka Baal Šem Tova. Tih trinaest pripovedaka, koje su se najpre pojavile u dvojezičnom izdanju, na jidišu i hebrejskom, spadaju među klasična remek-dela hasidske literature. Njihove alegorijske teme su neprestani izvor inspiracije za učenaa istraživanja. Ove prve zbirke bile su praćene poplavom antologija hasidskih pripovedaka, a većina je bila usredsređena na živote prvih učitelja i njihovih odanih hasida. Pošto je većina pripovedaka bila napisana na jidišu, tadašnjem svakodnevnom jeziku, za razliku od hebrejskog koji je bio jezik učenih, one su hasidskom pokretu privukle i mnoge žene, što ih je učinilo bestselerima tog vremena.

Od svoje pojave kao istaknutog literarnog žanra, hasidske pripovetke su inspirisale i mnoge istaknute posvećenike reči, kao što su Franc Kafka, I. L. Perc, Martin Buber i S. J. Agnon (izraelski dobitnik Nobelove nagrade za književnost), ali i mnoge druge, manje poznate, koji su u hasidskim pripovetkama našli tradicionalni i tematski sadržaj koji je odgovarao njihovoj filozofiji, pogledu na svet i temperamentu. Perc je na hasidske pripovetke i materijal koji je prikupio, utisnuo svoj sopstveni estetski pečat. On je u pripovetkama otkrio izraz moralne lepote i sjaja, kao i mistične istine u životima siromašnih i običnih ljudi. Buber je, kao i Perc, jedan od pionira koji su hasidsku literaturu prikazali velikom svetu. Njega je duboko potresla religiozna poruka hasidizma, pa je svojom dužnošću smatrao prenošenje te poruke svetu. Celog je života bio fasciniran hasidskom literaturom. Buber je 1906. godine pokušao da na

nemački preveđe pripovetke Rabi Nahmana, ali je kasnije odlučio da ih na nemačkom prepriča, u svojoj adaptaciji. Godine 1908. preveo je *Legende o Baal Šem Tov*. Takođe je sarađivao sa S. J. Agnomom, koji potiče iz hasidskog doma u Galiciji. Agnonov otac je bio sledbenik Rebea iz Čortkova (videti »Stol dede Avrumhe Bakenrota« u Četvrtom delu). Najveći deo Agnonovog rada je umetnički pokušaj da se uhvati i sačuva nestajuća tradicija pobožnih Jevreja, život i ljubavi hasida.

Tokom Holokausta, kada su Jevreji Evrope sistematski uništavani, a kulturna dostignuća zapadne civilizacije drobljena, hasidizam je nastavlja da stvara svoje veličanstvene pripovetke u getima, skrovištima i logorima. Uprkos nikada ranije dostignutoj razmeri mehaničkog uništenja ljudskih života, hasidizam nije izgubio svoje vrednosti, svoju veru u ljudskost. Čini se, zapravo, da je sama priroda hasidske pripovetke učinila tu literarnu formu najpogodnijom za suočavanje sa Holokaustom i njegovim posledicama. Nebrojene smrti, anonimnost žrtava, širina uništenja, kao da su druge žanrove evropske književne tradicije ostavljale bez reči. Poljski pisac Tadeuš Ružević može da bude glasnogovornik cele post-Holokaust generacije kada kaže da je posle rata svoje pesme sastavljao »od ostataka reči, od spasenih reči, od nezanimljivih reči, od reči sa velikog đubrišta, sa velikog groblja.« Drugi, kao što je kritičar Džordž Štajner, suočen sa neizrecivim, jednostavno je predložio tišinu. Britanski kritičar Stefan Spender je smatrao da ta nesposobnost zapadne literature da se uhvati u koštac sa Holokaustom potiče od tradicionalne zaokupljenosti grčke i hrišćanske literature jednom obrednom žrtvom – Edipom, Hristom, Lirom – što takvu literaturu neizbežno čini nepripremljenom za suočenje sa nesrećom koja je zgromila milione ljudi, nespremnom za pisanje tragedije na primeru ovakve katastrofe.

Jevrejski je pesnik, s druge strane, još od biblijskih vremena bolje pripremljen za suočenje sa tragedijom koja pogađa milione anonimnih žrtava. Biblijski pesnik/prorok, svoj glas pozajmljuje patnji celog naroda pogođenog nesrećom. Knjiga *Plać Jeremijin* je jedinstveni vapaj za opustošenim gradom, nacijom, pustom domovinom, ali i molba za iskupljenje. Vreme u Bibliji gubi svakodnevni hronološki značaj. Predmet iskaza biblijskog pesnika više su momenti u istoriji celog naroda nego iskustva pojedinaca (bez obzira koliko ona bila uzvišena). Estetske i umetničke forme postoje da bi izrazile kolektivnu svest ljudi.

Hasidske priče se naslanjaju kako na evropsku književnu tradiciju, tako i na razne jevrejske izvore – Bibliju, Midraš, kabalu i druge. U mnogim hasidskim pripovetkama centralna je jedinstvena, gotovo mitološka harizmatička ličnost cadika, sveca. Za razliku od grčkih ili hrišćanskih heroja, cadik poseduje ličnost veću od samog života, i mistične moći koje mu dozvoljavaju da preskoči

istorijsku stvarnost u kojoj se nalazi. On može bolu i patnju svojih hasida (svojih sledbenika, bukvalno »pobožnih«), pojedinaca ili cele zajednice, da ulije ličnu nadu sa nacionalnim i opštim značenjem. Cadik se bori da ostane optimista čak i u »dolini smrti«. Njegov koncept večnog vremena, omogućava mu da prevaziđe surovu stvarnost svog privremenog okruženja. On je odlučan u verovanju da je zlo prolazno i da dobro na kraju mora da pobedi. Vera postaje optimistička veza koja omogućava strukturnu neprekidnost između prošlosti i budućnosti, dok strašnim uslovima sadašnjice obezbeđuje dostojanstvo.

U pripovetci »Dobro jutro Herr Miler«, u Trećem delu, SS-ovac koji obavlja selekciju ljudi koji čekaju u redu, prepoznaje rabina, svog poznanika iz predratnog vremena. Miler, koji jednim pokretom kažiprsta šalje hiljade ljudi u smrt, rabina šalje na desno, u život. Hasidizam je sposoban da čak i u ovom ubici prepozna iskru, odsjaj nade, makar samo na tren, makar samo u delu sekunde u kojem Miler zapada u ljudskost. Rabin, čovek koji je preživeo Holokaust, može sebe da navede na zaključak, uprkos neizrecivim zločinima kojima je prisustvovao, da običaj pozdravljanja drugog ljudskog bića ima smisla. On svoju priču završava rečima: »To je moć pozdrava 'dobro jutro'. Čovek uvek mora da pozdravi drugog čoveka.«

To je način na koji vera i tradicija vezuju rabina, istorijski i normativno, za svet pre i za svet posle Holokausta.

Anonimnom, običnom hasidu, koji se od drugih ljudi razlikuje samo po svojoj bezgraničnoj veri u svog cadika, ta vera omogućuje da se lakše pomiri sa činjenicom Holokausta. On je siguran da natprirodne moći njegovog cadika mogu da ga prenesu preko bezdana (videti prvu priču, »Lebdenje nad jamom«). On veruje da davno izrečeni blagoslov obećava preživljavanje, da, zahvaljujući blagoslovu njegovog cadika, čak i na ruci tetovirani broj iz Aušvica može da se pretvori u mističnu poruku života (Prvi deo, »Broj 145053«).

Golog dečaka u Mauthausenu, od smrzavanja na temperaturi ispod nule spasava sećanje na melodiju koju je pevao njegov voljeni cadik (»Melodija iz Bobova«, Treći deo).

Ove pripovetke nisu vezane samo za određenog hasidskog rabina ili za neku grupu hasida; zbog uslova koji su ih stvorili, one poprimaju dimenziju moralnih i socijalnih promisli i komentara. U vreme kada je ljudskim bićima oduzeto sve, čak i njihova imena, jedini izvor na koji su mogli da se oslone bila je njihova unutrašnja duhovna snaga. To je bila sama suština njihovog postojanja, a ove pripovetke svedoče o njoj. Za cadika taj je izvor bila njegova vera; za hasida to je često bila vera u svog cadika. Samo je ona mogla da obezbedi neprekidnost istorije i ljudskosti u iskrivljenom, haotičnom novom poretku.

Od samog svog nastanka, još od osnivača pokreta, Baal Sem Tova, funkcija hasidske pripovetke bila je da ponovo uspostavi red, da poveže iskidane linije komunikacija među ljudima i između neba i zemlje, tamo gde i kada molitvi to nije uspeo:

“Međutim, istina je da u pripovetkama koje ljudi pričaju ima mnogo vazdušastih ideja.... Baal Sem Tov, neka je blagosloveno sećanje na Cadika, kada je video da su linije komunikacija sa nebom pokidane, i da ih se ne može ponovo povezati pomoću molitve, koristio je pripovetku da ih popravi i ponovo uspostavi.“

Ove je reči napisao Rabi Nahman iz Breslava, u predgovoru svojim divnim pripovetkama, i njima nadahnuo mnoge pisce, uključujući i Franca Kafku.

Hasidska je priča, po samoj svojoj prirodi, sposobna da prihvati realnost univerzuma koncentracionog logora, kao i onoga što je došlo posle. Kada se, kao što je Rabi Nahman davno pre Holokausta rekao, pokidaju veze među ljudima, kada vernici ostaju usamljene i napuštene pojave, i kada se nama poznati red stvari razbije, hasidske pripovetke mogu da ponude utehu onima kojima se čini da ih je vera izneverila, čije molitve niko nije čuo. Ove pripovetke mogu ponovo da uspostave živu komunikaciju među ljudima, između neba i zemlje. Snaga optimizma koju hasidske pripovetke imaju u sebi, prkosi upaljenim pećima i usijanim dimnjacima sveta koncentracionih logora.

Nasuprot sumornoj stvarnosti, hasidski pripovedač na raspolaganju ima neograničene mogućnosti, uključujući i izvore koji potiču iz folkloru i humora. Hasidizam ne postavlja nikakva ograničenja pripovedaču. Kreativni duh u takvom verskom pokretu na taj način stiče dobrodošlu slobodu, skoro bez presedana u književnosti drugih verskih pokreta. Hasidska pripovetka, zbog svoje 'svetosti', uživa poseban status, o čemu na dugačko raspravlja Josef Dan sa Hebrejskog Univerziteta u svojoj knjizi *Hasidska pripovetka*. Pripovetka je predstavnik kome je poverena misija širenja ideja pokreta; ona podučava, bez ograničenja u pogledu strukture, protagonista ili sadržaja. Pošto ima takvu misiju, pripovetka nikada ne sme da postane isključivi domen nekolicine posvećenih, kao što se događa u drugim grupama ili kulturama u kojima pripovedanje ima središnju ulogu. Ova je neograničena sloboda bila instrument pomoću kojeg je procvetala hasidska književnost i koji je uzdigao mnoge izuzetne kreativne ličnosti, kao što su Nahman iz Breslava, Elimeleh iz Lizenska i Levi Jichak iz Berdičeva – da pomenemo samo neke iz prvih decenija razvoja ovog pokreta u Istočnoj Evropi.

Ova uzvišena i ničim u pitanje dovedena sloboda hasidske pripovetke omogućava pripovedaču, i

ohrabruje ga, da se upusti u opasne, problematične i inače zabranjene teme. Hasidske pripovetke stvorene za vreme Holokausta uživaju tu istu slobodu. One mogu, a to i čine, da raspravljaju o bilo kojoj temi, bez ograničenja i obuzdavanja. One stvaraju platformu za provetravanje svesnih i nesvesnih pitanja, teoloških, istorijskih i društvenih, koja bi inače bila tabu.

Hasidska pripovetka iz Holokausta postavlja mnoga pitanja u vezi širine i jačine uticaja koji će Holokaust imati kada jednom bude prošao. Bavi se nacionalnom svešću, univerzalizmom, dobrim i zlom, zločinom i kaznom i surovom i besmislenom smrću miliona nevinih žrtava. Ona ne zaobilazi pitanje vere, gubitka vere u čoveka i Boga. Ona dokumentuje surovu borbu čoveka za opstanak i visoku cenu koja mora da bude plaćena. Priča čak kritički preispituje učinak cadika: i on može da izneveri svoj hasidizam, kao u pripovetci »Nije sada vreme za savete«, u Prvom delu.

Pripovetka opisuje fine, komplikovane odnose među ljudima, između čoveka i Boga, između žrtve i dželata, Jevrejina i ne-Jevrejina. Čoveku se, na najnižoj stepenici njegove ljudskosti, ne odriče njegov ljudski lik; još uvek postoje varnice spasenja i ponovnog uspostavljanja. Mistički kosmički koncept ponovnog spajanja 'polomljenih sudova', nada da kosmos može ponovo da bude uspostavljen onako kako je postojao u svom čistom obliku, živi čak i u kosmosu koncentracionog logora. Uprkos razmerama ljudskog stradanja, hasidska pripovetka veruje da postoji izlaz iz pakla, ne samo ulaz u njega. Normalna i fizička borba protiv zla obezbeđuje čoveku normativnu i istorijsku vezu sa prošlošću, pre Holokausta, i sa budućnošću, posle Holokausta.

Pripovetke u ovoj knjizi su originalne, a pokušaj prikupljanja je pionirski. Ovo je prva veća zbirka originalnih hasidskih pripovedaka za poslednjih više od sto godina, jedina veća zbirka hasidskih pripovedaka i anegdota koja je sakupljena posle Holokausta, i prva zbirka u kojoj su protagonisti ne samo muškarci, već i žene koje pripadaju hasidskom pokretu. Ovde žene igraju glavnu ulogu, ne samo zato što su ćerke, sestre ili žene hasida, već zbog njihove vere, ubeđenja i moralne hrabrosti.

Ovde navedene pripovetke zasnivaju se na intervjuima i usmenom pripovedanju koje sam sakupila tokom poslednjih šest godina, uz pomoć entuzijazma mojih studenata sa Bruklin Koledža. Bruklin Koledž je bio idealno mesto za sprovođenje ovakvog projekta. U Bruklinu živi najgušće naseljena zajednica hasida koji su preživeli Holokaust, a to se upadljivo odslikava na studentsku populaciju koja posećuje moje časove. Studenti koji pohađaju kurseve o hasidizmu i Holokaustu, prvenstveno su deca preživelih iz Holokausta, ili i sami oni spadaju među preživlele. Mnogi su od njih iz hasidskih porodica, sa jakim vezama sa istaknutim hasidskim rabinima, kao i iz raznih hasid-

skih zajednica. Samo se u Americi, i, možda, samo na Bruklin Koledžu, mogu naći studenti takvog porekla. Intervjui koje su sami studenti pravili sa svojim roditeljima, rođacima, prijateljima i susedima, i kontakti koje su mi oni organizovali, bili su moji najvažniji izvori u Americi, Izraelu, Evropi i Australiji. Kada bi me moji studenti 'predstavili' svojim, više nisam imala teškoća u hasidskoj zajednici. Za ženu je to bilo veoma važno i otvaralo je mnoga zatvorena vrata i mnoga srca puna vere i patnje.

U mnogim su slučajevima odnosi, uspostavljeni na časovima i tokom kurseva, prerasli u pravo lično prijateljstvo. Često me pozivaju na svadbe i druge porodične skupove i skupove i događaje u zajednici, kojom prilikom moji studenti žele da me upoznaju sa osobama koje su intervjuisali. U mnogim slučajevima to su njihovi očevi i majke. Dešavalo mi se da mi u njujorškoj podzemnoj železnici, ili na međunarodnim letovima, meni nepoznati ljudi priđu i kažu koliko su zahvalni što su dobili priliku da svojoj deci, i drugima koji dolaze posle njih, opišu svoje patnje tokom rata. Neki govore u nezaustavljivim bujicama, drugi jedva procede po neku rečenicu. Hasidska zajednica i njihove pripovetke i legende koje rastu u Bruklinu sve više postaju deo mog života, i mnogo doprinose kako akademskim i književnim ciljevima ove zbirke, tako i mom ličnom iskustvu dok ih prikupljam.

Dok sam radila za Komisiju za Holokaust Predsednika Kartera, bila sam pozvana da, u cilju prikupljanja podataka, zajedno sa ostalim članovima te komisije, otputujem u Istočnu Evropu i posetim mesta bivših koncentracionih logora i geta. Bila sam oprezna prilikom povratka na izraanavljen pejisaž Evrope, naročito pred očima televizijskih i drugih kamera. Moju rezervisanost je sa mnom delila i divna Bronja Spira, rabinova žena. Konsultovali smo Velikog Rabina iz Blužova, Rabina Israel Spiru. Njegov je odgovor bio: »Da li se u Evropu putuje zbog mrtvih ili zbog živih?« I tako sam otišla (videti Četvrti deo: »Dve sahrane«, »Hans i ja na Reminom grobu« i »Bog više ne stanuje ovde«). Na moje su časove dolazili rođaci istaknutih hasidskih ličnosti iz najvažnijih svetskih hasidskih dinastija. Blizak odnos sa hasidskom zajednicom i njenim ličnostima, stvorio mi je živu i ličnu vezu sa hasidskim pripovedačem i jedinstvenom tradicijom ovog pokreta.

Kao i u mnogim drugim društvima sa snažnom usmenom tradicijom, u kojoj pripovedanje ima istaknuto mesto, neki događaji ili segmenti pripovedaka iz ove knjige usmeno su se godinama prenosili među raznim hasidskim zajednicama, naročito subotom predveče, tokom Trećeg obroka (videti »Treći subotnji obrok u Mauthauzenu« u Trećem delu), ili tokom subotnje noći koja je tradicionalno vreme za pričanje priča. Neke pripovetke su svojim porodicama i prijateljima

preneli preživeli, ne obavezno pripadnici hasidizma, po kućama za večerom ili prilikom porodičnih skupova, Šabatom ili nekim praznikom, naročito tokom praznika Pesaha.

Originalni razgovori obavljani su na više od devet jezika i u brojnim dijalektima. Razgovore koje sam sama obavila obeležila sam na kraju pripovetke, i još sam, zavisno da li je pravljen magnetofonski zapis ili je pisano na osnovu sećanja, pibeležila ili »Na osnovu razgovora koji sam obavila sa...« ili »Čula sam od..., ili »u kući...«. Pripovetke sam prevela na engleski, izvlačeći sirovi materijal iz zapisane mase razgovora, uređujući je naknadno sistematskim književnim stilom da bih joj dala kohezivnu formu i strukturu. Činila sam svestan napor da, tokom pretvaranja materijala iz dokumenta u umetnost, ostanem što je više moguće verna kako književnom žanru hasidske pripovetke, tako i pojedinom pripovedaču, a naročito istorijskom događaju. Kao što je Agnon zapisao u svom predgovoru hasidskim pripovetkama *Sto i jedna pripovetka*: »Neke sam od pripovedaka prepisao iz knjiga, neke pripovetke sam čuo, a u svim sam zadržao njihove ideje i namere, ali ne i jezik«.

Za razliku od Agnona, pisane izvore nisam mogla da konsultujem jer ih je tako malo. Većinu ovih pripovedaka niko nikada nije štampao. Namera mi je bila da, beležeći ih, zadržim što je moguće više jedinstvene izraze i fraze originalnog pripovedača, jezik svemira koncentracionog logora i hasidskog sveta. Takođe sam želela da očuvam nešto od bolne tišine, zagrcnute pauze onih s kojima sam razgovarala, njihove česte zahteve »Molim vas da prestanemo sada, dosta je za danas...«, ili njihove primedbe na kraju razgovora: »Ovo što ste sada čuli samo je delić stvarnosti koju reči ne mogu da ožive i koju ne mogu da razumeju oni koji tamo nisu bili«. Volela bih da sam umela da dočaram jednu, usamljenu suzu koja se nekako uvek slivala niz duboku boru od oka do obraza. Koliko bi bilo jednostavnije kada bi 'slova umela da govore', ali ne može se preko nedorečenosti jezika i sopstvenih ograničenja.

Pisanje ove knjige bio je krajnje težak zadatak. Hiljade kilometara pređenih da bi se ove pripovetke prikupile, prevazilazi samo broj kilometara koje je trebalo preći da bi se one verifikovale i broj sati provedenih u slušanju opisa užasa koje je čovek u stanju da priredi drugom čoveku.

Jednom prilikom, dok sam preslušavala traku sa usmenim zapisom, magnetofon mi je pao sa stola i razbio se. Otrčala sam iz svoje radne sobe uz stepenice, da ispričam svojoj porodici šta se desilo. Naša ćerka Smadar, koja me od svoje srednje škole posmatra kako sedim za stolom i slušam trake, samo je rekla: »Mama, nije se tvoj magnetofon slomio, on je jednostavno skočio sa stola i izvršio samoubistvo. Nije trebalo da očekuješ ni da će ovoliko trajati. Sa njega se nikada nije čuo vedar

ton ili muzika, on nikada nije snimio običan razgovor. Ni mašina to više nije mogla da izdrži!»

Moj se magnetofon brzo 'oporavio'. Mogla sam da ga isključim, da pritisnem dugme i on da začuti. Ali sam svoj mozak retko umela da 'isključim'. Pripovetke bi me pratile i ostajale sa mnom. Ono što sam slušala me je prepravljivalo osećanjem odgovornosti i ostavljalo me u sumnji da mogu da završim svoju misiju. Stalno sam imala osećaj da je meni poverena pripovetka živ svedok, duša koja drhti. Bolne izgovorene reči bile su spomenik porodici, majci, ocu, braći, sestrama, jedino svedočanstvo da su oni ikada postojali na ovoj krvlju natopljenoj zemlji. Sada je na meni ostala odgovornost da prenesem svedočanstvo o njihovim životima i smrtima. Ako pripovetka ne uspe, jedini otisak koji će postojanje tih ljudi ostaviti je komadić zatamnjenog neba i šaka rasutog pepela.

Mada sam bila zatrpana odgovornošću kako prema sećanju na milione stradalih, tako i prema novom žanru hasidske književnosti koju smo, zapravo, stvarali, ustanovila sam da su pripovetke neprestani izvor snage i mira. Kasno noću, ili zorom, ili kad god sam pisala pripovetke, osećala sam potrebu da operem ruke, kao što oseća pisar koji piše svetu knjigu.

Kada sam počinjala ovu knjigu, uz pomoć i inspiraciju koju su mi pružali moji studenti na Bruklin Koledžu, nisam imala predstavu o tome kakav će konačni oblik ona imati. Tek kada je posao uznapredovao, postale su očigledne njene književne teme.

Pripovetke se prirodno razvrstavaju na četiri glavne grupe, odslikavajući četiri stadijuma života žrtve u njenoj borbi sa izokrenutom civilizacijom, civilizacijom koja protiv nje vodi rat najpre radi duhovnog a zatim i radi fizičkog uništenja. Četiri glavne organizacione kategorije ove knjige su: »Preci i vera«, »Prijateljstvo«, »Samo Duh« i »Na kapiji slobode«.

Prvi deo, »Preci i vera«, pokazuje reakciju Jevrejina, nevine žrtve suočene sa dželatom, građanina u trenu pretvorenog u žrtvu kojoj je namenjeno uništenje. To je period u kome jedna nesreća brzo, i sve brže, sledi drugu. Ipak, uprkos gruboj stvarnosti, žrtva i dalje prepoznaje svoju okolinu: rodnu zemlju, jezik, dom, familiju i hiljadugodišnju tradiciju koja se svakodnevno manifestuje u ritualima, zakonima i običajima. Čak i u getu, gde je smrt bila način života, živelo se u zajednici koja je podsećala na neke aspekte pred-ratnog života – ako je bar nekoliko članova sopstvene familije i dalje bilo u životu.

Rabi Israel Spira, Rabin iz Blužova, mogao je da se obrati svojim hasidima za pomoć u Lvovu koji su okupirali Rusi (»Sin šoheta iz Mjenzibuža«). Članovi familije Fišelberg starali su se jedni o drugima u getu u Bohnju (»Robinjica iz fabrike igračaka«). Bronja Kočicki je mogla da spase svoje dve nećake od sigurne smrti, i da dobije duhovnu

pomoć od Bojaner Rebea koji je bio u obližnjem getu (»Bog je svuda... ali...«).

Čak i kada su iščupani iz geta, odvedeni iz poznatog okruženja i strpani u Carstvo Noći, tokom prvih nedelja i meseci u koncentracionom logoru mnoge su žrtve uspevale da ostanu zajedno, uglavnom po dvoje: dva brata, dve sestre, otac i sin, majka i ćerka. Mogli su da se drže jedno drugog i nekih krpica izgubljene prošlosti. Livia, iz pripovetke »Činija supe«, nije se ni na trenutak odvajala od svoje majke. Kalman i njegov sin Jichak iz pripovetke »Ko će pobediti u ovom ratu?« živeli su samo jedan za drugog. Drugi, čak i kada su ostajali potpuno sami, kada su im poslednji preostali rođaci zauvek nestajali u čeljustima krematorijuma, držali su se za veru u svoje pretke i familiju, čija su snaga i zaštita mogle da prevaziđu stvarnost neposredne smrti. U pripovetci »Lebdenje iznad jame«, Rabi Israel Spira je verovao da je zahvaljujući svojim precima fizički prenet preko otvorenih grobova u logoru smrti Janovska.

Tokom svojih prvih meseci u koncentracionom logoru, ljudi su još uvek imali vere u Boga i ljude. Mnogi na smrt izgledneli logoraši Bergen-Belzena imali su dovoljno nade da bi se okupili i prisustvovali kada je Rabi iz Blužova palio Hanuka svećice. Mladi hasid je bio spreman da rizikuje sopstveni život u Skaržisko Kamjena, da bi svom voljenom rabinu napravio šofar.

Ali rat se nastavljao. Stanje žrtava se pogoršavalo. Kako je dželat usavršavao svoje metode, Jovov Satana je sve više ličio na neukog šegrta. Najposle je stvarnost koncentracionog logora mogla i Danteov Pakao da natera da pocrveni. Mnogi su logoraši ostali i bez poslednjeg rođaka, otete su im i poslednje krpice ljudskosti; uništen im je i sam izgled. Pa čak ni ta stvarnost koncentracionog logora nije mogla potpuno da otme čovekovu sposobnost vere i prijateljstva, kao što se vidi u Drugom delu, »Prijateljstvo«. Logorska 'braća' i 'sestre' bili su uobičajena pojava. Žena u pripovetci »Devojka zvana Esterke« bila je spremna da ugrozi sopstveni život da bi spasla dete koje je prvi put videla. Prijateljstva su se rađala u senci usijanih dimnjaka, a stara prijateljstva ponovo uspostavljala u paklenoj vatri krematorijuma. U pripovetci »Šegrt majstora za mozaike«, stari poljski Jevrej se u redu za selekciju sprijateljio sa dečakom iz Mađarske, i spasao mu život. U pripovetci »Dve kapsule cijanida«, pravnik iz Borislava spreman je da podeli svoj najdragoceniji posed sa Rabinom iz Blužova, sa kojim se sprijateljio u paklu Janovske.

Kako se rat nastavljao, ljudi su tonuli sve niže u ambis, kao što se vidi u Trećem delu, »Samo duh«. Logoraš je ostao bez ičega: porodice, prijatelja, čak i bez sopstvenog mesa koje su pojeli glad i bolesti. Stotine hiljada živih ljudskih skeleta nastanjivale su kraljevstvo Holokausta, i kretale se beskrajnim smrznutim putevima koji su povezivali jednu fabriku smrti sa drugom. Hodajući skeleti, kojima

su kavezi rebara visili sa golih kostiju, nastavljali su da se drže života. Nacisti su mogli da im utnu živote, ali ne i njihov duh. Ti 'muselmani', više duh nego telo, držali su se svojih vizija, svojih snova, jedine unutrašnje stvarnosti koja im je preostala kada su ih ljudi izdali. Bili su nesvesni svog fizičkog postojanja. Obitavali su u nepostojećem, skeleti koji žive u svetu koji je više san nego stvarnost.

Umiruća devojčica u Bergen-Belzenu, poslednjim atomom snage otpuzala je do udaljenog vrha brega. U delirijumu izazvanom tifusom, čula je glas svog mrtvog oca, osetila njegovu ruku koja daje utehu i obećava život i zdravlje («Brdo u Bergen-Belzenu»). Dečak u Mauthauzenu, izgladneo, smršao i na umoru, sanja o trećem Šabatnjem obroku u toplom domu svog dede koji ga poziva da zajedno jedu. Stvarnost sna poništava fizičko postojanje logora. Ignac je 'jeo' sa svojim dedom, i ta ga je hrana održala («Treći Šabatni obrok u Mauthauzenu»). Mladi Herškovič, koji umire od tifusa, bio je siguran da su mu roditelji pored kreveta i da ga hrane. Oporavio se i nekoliko dana kasnije bio je oslobođen («Očev blagoslov»).

Oslobođenje (Četvrti deo, »Na kapiji slobode«): Kroz kapije logora i nazad ka poznatim pejzažima, kući su se vraćali usamljeni i izmrcvareni preživeli. Putevi su bili bombardovani, zemlja spržena, nebo prekriveno dimom. Kada bi se vratili kućama, obično bi otkrivali da su im nade bile lažne i da su ostali članovi porodice mrtvi. U njihovim domovima živeli su stranci, a sugrađani su jasno pokazivali da bi više voleli da se preživeli nikada nisu ni vratili. Neki od preživelih su, u očajanju, porekli svoje poreklo, kao u pripovetci »Puf...«. Druge su, pak, tradicija i nasleđe privukli na fizički i mističan način. Dečak u logoru za raseljena lica je osećao kao da ga slova Biblije vuku nazad («Stisak svetih slova»). Mnogi od preživelih nastanili su se u Izraelu i postali glavna snaga ponovne izgradnje nove države. Drugi, kao u pripovetkama »Zaražena krv« i »Zavidim ti...«, otišli su u Ameriku, izgradili nove živote i postali inspiracija onima koji su bili pošteđeni agonije Holokausta.

Kada je izronila unutrašnja organizacija ovih pripovedaka i kada mi je rad postao strukturiran, osećala sam da nedostaje još jedan element: pretvaranje materijala u umetničko delo nije bilo potpuno bez istorijske potvrde. Do tog trenutka zadovoljila sam samo dve od svojih disciplina: hasidizam i Holokaust, ali ne i istoriju. Povala sam pripovetke kroz još jednu fazu, dovršavajući ciklus koji se kretao od dokumenta do umetnosti i nazad do dokumenta. Svako sam pripovetci proverila istorijsku tačnost: Da li se takav događaj zaista dogodio tog određenog dana i na tom mestu, kao što mi je pripovedač ispričao? Gde god je bilo moguće proverila sam pouzdanost pripovetke.

Tokom postupka provere dve su mi činjenice mnogo pomagale: Sveto jevrejsko nacionalno vreme i porodično vreme. Ovu je drugu ideju identifikovala Tamara K. Hareven. Pol Tilih je pisao da je »judaizam više u vezi sa vremenom i istorijom nego sa prostorom i prirodom«. Jevrejska tradicija, po samoj svojoj prirodi, orijentisana je prema vremenu. Vreme se klasifikuje u dve glavne jedinice: sveto i profano. Te dve osnovne dimenzije vremena dominiraju jevrejskim zakonom (halaha) i životom. Njegove najočitije manifestacije su jevrejski lunarno-solarni kalendar sa svojom podelom dana na svete i profane, na praznike i obične dane. Mnoge zapovesti, micvot, mogu da se izvršavaju samo u tačno određeno doba dana i noći. Šabat i praznici počinju i završavaju se tačno određenim minutom. Praznicima rukovode sat, sunce i mesec. Nedeljni ciklus, mesečeve faze (kada se mladi mesec podudara sa početkom novog meseca a pun mesec sa petnaestim danom u mesecu), godišnja doba i njihovi propisani praznici, dominiraju životom svakog Jevrejina.

Čak se i na nebu nad Aušvicom mesec uvek pojavljivao petnaestog dana jevrejskog meseca. Onaj ko je rastao usred tradicije u kojoj vreme igra tako važnu ulogu, neprekidno je svestan protoka vremena. Ovu svest o vremenu potkrepljuju mnogi rukom pisani kalendari prikupljeni iz tajnih skrovišta po logorima. Preživeli koji pričaju priče, besprekorno su svesni svetog jevrejskog Vremena. Cvi M., u pripovetci »'Jevrejine, vrati se u grob!'«, u Prvom delu, kada se priseća masakra Jevreja iz mesta Ejziski, bez senke sumnje zna da se to dogodilo četvrtog i petog dana meseca tišrija 1942. godine, onih dana koji dolaze posle Roš hašana (jevrejska Nova godina), i Gedaljinog posta, dakle 25. i 26. septembra 1941. Bronja Kočicki je sigurna da je veliki transport stranaca pošao iz Bergen-Belzena uoči jevrejskog praznika Simhat Tora 1943, veče pre 23. oktobra («Rebecin iz Gura...«, Prvi deo). U obe je ove pripovetke proces provere doneo vrlo značajne informacije. Suprotno mom očekivanju, nemački dokument u kome je naveden datum, mesto i broj ubijenih Jevreja iz Ejziska, nije tačan. Datum koji je dao Kočicki potkrepljen je zapisom u jednoj od svesaka nađenih u Aušvicu. Postoji neslaganje u pogledu žrtava tog na smrt osuđenog transporta iz Bergen-Belzena.

Osim glavne uloge koju sveto jevrejsko vreme igra u životima žrtava Holokausta, postoji i takozvano porodično vreme, dani sećanja na specijalne dane u porodičnom kalendaru, kao što su godišnjice i rođendani. Viktor Frenkl se jasno seća određenog događaja u Aušvicu – »Pošto je tog istog dana neko (njegova žena) imao dvadeset i četvrti rođendan«. Tačno sećanje na određene datume predstavlja vezu između pripovetke i istorijske stvarnosti u postupku provere.

Provera istorijske tačnosti nekih od pripovedaka bio je zamoran posao koji oduzima mnogo vre-

mena. Grupa pripovedaka o događajima koji su se dogodili u Janovskoj i koja se odnosi na jednu od glavnih ličnosti ove knjige, Rabinu iz Bluzova, predstavljala je poseban problem zbog nesavesne administrativne strukture logora i zbog činjenice da je pakao Janovske preživio samo mali broj ljudi. Tri detaljna dnevnika zatvorenika u Janovskoj tokom rata, razni ruski izvori i dokumenta sa suđenja u Nirnbergu, bili su vredni izvori koji su potvrđivali pojedine događaje spomenute u pripovetkama, kao i pozadinu tih događaja. Treba opisati jedan od primera postupka verifikacije pripovedaka iz Janovske, pošto je tipičan za mnoge druge.

Proganjala me je ogromna jama u Janovskoj, pomenuta u pripovetci »Lebdenje iznad jame«, pošto je izgledala tako neverovatno. Razgovarala sam o njoj sa nekoliko ljudi kojima su taj teren i istorija Janovske poznati. Pokušali su da me obeshrabre u traganju za dokazima postojanja takvih jama, pošto su Nemci, kako se istočni front približavao, brisali sve tragove masovnih ubistava. Ipak sam insistirala. Posle dugog traganja, naišla sam na fotografiju jame (koja je krater bombe iz Prvog svetskog rata) u kolekciji fotografija u arhivu kibuca Lohame Hagetaot (Borci iz geta) u severnom Izraelu. Ova se potraga uspešno završila. Druge još uvek čekaju na razrešenje.

Učinjen je pokušaj da se potvrde svi istorijski faktori: datumi, mesta, događaji. Nijedan detalj nije bio nevažan ili dovoljno sakriven. Istraživanja su uključivala i boju trake oko ruke koju su nosili članovi mađarskog jevrejskog radnog bataljona (»Ko će pobediti u ovom ratu?«); tačan datum polaska određenog transporta iz Bergen-Belzena u Aušvic (»Rebecin iz Gura...«); datum i broj žrtava u bolnici Aktion u getu u Bohnji (»Nema vremena za savete«); lokacija skrovišta na naftnim poljima Bakentrot u Sodnici (»Ponovno pristupanje ljudskoj rasi«); zapisnici kanadskog Kongresa u kojima je saglasnost za prijem devetogodišnjeg jevrejskog siročeta iz Poljske (»Zasluga mladog sveštenika«). Svaka je pripovetka, kad god je to bilo moguće, istražena i potvrđena.

Međutim, neke od pripovedaka iz ove zbirke, zbog same svoje prirode, ne mogu da budu potvrđene: pripovetke o snovima ili pojedinačnom viđenju posebne stvarnosti. Za mladu ženu u zapečaćenom stočnom vagonu, na šinama negde između Aušvica i Štuthofa, bela linija na nebu, koju vidi kroz pukotinu na zidu vagona, postaje njena linija života, poruka nade i spasenja, izvor snage – čudo. Čak bi se i Džordž Bernard Šo složio da je istorijska verifikacija, u nekim slučajevima, nepotrebna:

”Čudo je, prijatelju moj, događaj koji proizvodi vera. To je svrha i priroda čuda. Ona mogu svedocima da se učine divnim, a da budu vrlo jednostavna za one koji ih izvode. To nije važno:

ako potvrđuju ili stvaraju veru, onda su ona stvarna čuda.“

(‘Saint Joan’, Scena II)

I ove nepotvrđene pripovetke imaju vrednost dokumenta, pošto nam pomažu da razumemo unutrašnji, duhovni svet žrtve Holokausta. One otkrivaju i ilustruju ono što je Viktor Frenkl identifikovao kao posebnu ljudsku sposobnost da sačuvaju duhovnu slobodu pod najtežim fizičkim uslovima i naporima. Za osobu hasidskog porekla to može da bude blagoslov njegovog cadika, melodija koju je pevao cadik, amajlija od cadika, ili sposobnost čoveka da voli i veruje koji potvrđuju sopstvenu veru.

U „Čovekovoju potrazi za značenjem“, Viktor Frenkl opisuje kako je, u momentima jezive stvarnosti Aušvica, kada je bilo mračno i hladno, zamišljao sebe kako drži predavanje u toploj, dobro osvetljenoj prostoriji, pred slušaocima koji sede u udobnim, tapaciranim stolicama. Tema njegovog zamišljenog predavanja bila je 'Psihologija koncentracionog logora'. Svako ko je bio u logoru, crpeo je snagu sa izvora svog unutrašnjeg, duhovnog života koji je, u sadejstvu sa verom, postao ključ preživljavanja.

Pripovetke iz ove zbirke, sa ili bez istorijskih fusnota, dokumenti su od prvorazrednog značaja. One nude pogled na čovekovu duhovnu borbu za preživljavanje. Važno je, međutim, imati stalno na umu da su ovo pripovetke samo onih koji su preživeli. Moguće je da su hiljade, desetine hiljada, milioni nedužnih žrtava koje nisu preživele, imali iste snove, istu bezgraničnu veru i istu volju za životom. Nikada nećemo saznati kakve su sve pripovetke poneli sa sobom. Jedino možemo da razgovaramo sa preživelim i da sačuvamo ostatke duhovne aktivnosti koja ih je održala.

Ova zbirka hasidskih pripovedaka nije mistifikacija Holokausta, niti je poricanje vrednosti oružanog otpora i fizičke borbe za častan život ili smrt. Ona je jednostavno pokušaj da se na svetlo dana iznese još jedan, do sada neistražen aspekt Holokausta. Pripovetke postaju veza, istorijski kontinuum između duhovnog sveta iz perioda pre Holokausta i ponovnog rođenja posle njega.

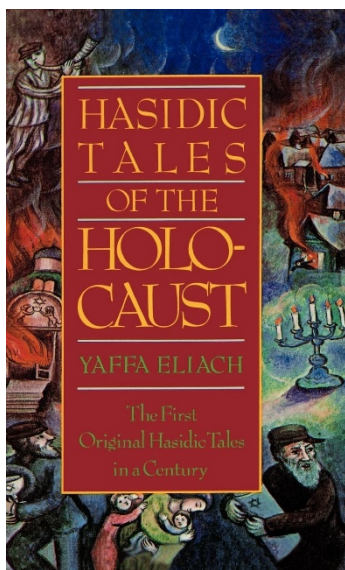
Hasidska pripovetka iz Holokausta ima koren u stvarnosti Aušvica, ali stremljenju, i još dalje. Ona vernike može da prenese preko jama punih mrtvih tela. Aušvicu uprkos, pripovetka i dalje izražava verovanje da je čovek dobar i da je sposoban da se popravi. Ona može da unese red u haotičan svet i da ponudi neograničenu slobodu stvaralačkom duhu koji pokušava da razume Holokaust. Njeno bogato jevrejsko nasleđe i evropska tradicija čine je jedinstvenim žanrom moderne književnosti. Pripovetke u ovoj zbirci prošle su pun krug od dokumenta do umetnosti do dokumenta i natrag do umetnosti. Jer, na početku beše samo pripovetka.

Slušajući ove hasidske pripovetke iz Holokausta, pišući ih i čitajući ih, čovek čuje odjeke reči Bertolda Brehta: »Mašta je jedina istina«.

Tel-Aviv – Njujork, 1981.

Jafa Eliah je rođena u Vilni, Poljska. Profesor je istorije i književnosti na Bruklin Koledžu, gde je i osnivač i direktor Centra za studije Holokausta. I sama je preživela Holokaust. Eliah je pesnikinja, pisac pozorišnih komada i erudita. Često drži predavanja po SAD i u inostranstvu. Bila je član Komisije za Holokaust koju je osnovao Predsednik Karter. Za istaknuti doprinos proučavanju Holokausta i ljudskih prava, Odeljenje za obrazovanje države Njujork dodelilo joj je 1987. godine *Javner* nagradu za edukatore. Iste godine je dobila i *Gugenhajm* stipendiju za svoj rad o istočnoevropskom štetlu kroz devetsto godina dugu istoriju. *Hasidske priče iz Holokausta* zaslužile su nagradu *Kristofer* za afirmaciju najviših vrednosti ljudskog duha i za umetničko savršenstvo.

S engleskog preveo Brane Popović

Jafa Eliah

Madžid Rafizadeh

Iranske mule imaju smrtonosno opasan plan: potpuno uništenje Izraela i SAD

Ovaj sukob je bitka za opstanak ne samo Izraela već i celog regiona, u krajnjoj liniji i Evrope i Sjedinjenih Država. (Slika: iStock/Getty Images)

Rat koji je iranski režim započeo 7. oktobra 2023. protiv Izraela, uz pomoć svojih posrednika - terorističkih grupa Hamasa, Hutija, Hizbalaha i iračke *šia* milicije – neuporedivo je više od malih čarki ili izolovanih agresivnih poteza. Taj konflikt ima sve odlike pažljivo orkestrirane kampanje usmerene ka totalnom uništenju, za sada samo jevrejske države.

Čini se da Bajden/Haris administracija još uvek nije svesna stvarne ozbiljnosti ove situacije. Mada je nedavno obezbedila krajnje dobrodošlu podršku Izraelu, sve do prošle nedelje nije pokazala *zaista čvrstu, neopozivu* podršku koja bi delovala kao stvarna preventiva. Time bi Iran bio nateran da još jednom razmisli i da se zaustavi.

Ovaj je sukob borba za preživljavanje ne samo Izraela i regiona, već, u krajnjem ishodu, i Evrope i Sjedinjenih Država.

Izrael shvata šta je na kocki: ratobornost Irana zahteva neopozivo posvećen odgovor koji treba da dođe od Sjedinjenih Država. Politika 'hoću-neću' na istoku znači da je upaljeno zeleno svetlo, da je otvorena sezona lova. Smatra se da posledice mogu da variraju od sasvim malog, ili nepostojećeg, do velikog profita.

Osim krajnje darežljivog slanja brodova punih potrebnog materijala, sa retoričke strane postoji stalno još jedno obeshrabrujuće „Nemojte!“. Gde je poruka koja bi glasila: ukoliko se Iran, ili bilo

koji od njegovih posrednika, čak i *približi* Izraelu – ili bilo kome drugom – biće žalosno gledati kako se sjajna država kao što je Islamska republika Iran, zajedno sa svojim izuzetnim režimom, u stvarnosti vraća u sedmi vek?

Iran nema nikakvog interesa da bude pretvoren u peščane dine. Za te svrhe on ima svoje posrednike, pa će *oni* napadati, a onda na sebe primiti kontraudare, čime se obezbeđuje da njihov odani gospodar, Iran, ostaje izvan svega. Iranski posrednici su *njegov* ljudski štit.

Najzad, rat u Gazi je započeo Hamas, uz direktnu podršku Irana. Hamas, koga finansira Katar – *konsiljere* svih islamističkih terorističkih grupa, uz orkestriranje koje obavlja Iran, drsko je izveo invaziju na teritoriju suverene nacije. To nije bila tek vojna operacija, bila je to brutalna kampanja mučenja, unakažavanja, silovanja, ubijanja i kidnapovanja nedužnih civila – ne samo Izraelaca već i ljudi iz drugih zemalja. Rat su izazvali neisprovocirani, krvožedni nasilni postupci koji stoje nasuprot samih temelja međunarodnog prava i ljudskih prava. Čini se da im je cilj bio izražavanje psihopatskog ponašanja, ali i sticanje otkupa o čijoj veličini može samo da se sanja.

Od tada je rat evoluirao do opasnog *džihada* na sedam frontova protiv Izraela, koga vodi niz milicija i terorističkih organizacija kojima upravlja i koje finansira Iran. I to je gostoprimstvo koje Iran nudi *pre* nego što je stekao nuklearno oružje.

Iranski režim je, još od Islamske revolucije 1979. godine, svoj cilj učinio nepogrešivo jasnim: potpuno uništenje države Izrael. Cilj nije samo politički. On je duboko ukorenjen u islamističku ideologiju koja stavlja u pokret akcije režima. Od osnivača iranske islamske revolucije, ajatolaha Ruholaha Homeinija, do sadašnjeg vrhovnog vođe ajatolaha Ali Hamneija, provlači se nepromenljivo proročanstvo koje zahteva *najpre* uništenje Izraela, a *posle* toga Sjedinjenih Država. Premijer Izraela Benjamin Netanijahu je podsetio američki Kongres:

„Iran na Srednjem istoku stoji praktično iza sveg terorizma, svih nemira, celokupnog haosa i ubijanja... Kada je osnovao Islamsku republiku, ajatolah Homeini se zarekao. 'Mi ćemo svoju revoluciju izvesti u ceo svet. Mi ćemo izvesti islamsku revoluciju u ceo svet.' Sada se zapitajte koja država, u krajnjoj liniji, stoji na putu iranskim manijačkim planovima da nametne islam celom svetu? Odgovor je jasan: Amerika, čuvar Zapadne civilizacije i najveća sila na svetu. Zato Iran Ameriku vidi kao svog najvećeg neprijatelja. Pre mesec dana sam čuo komentar ministra spoljnjih poslova iranskog posrednika Hizbalaha, i taj komentar sve otkriva. Rekao je: 'Ovo nije rat sa Izraelom. Izrael je,' rekao je on, 'samo alatka. Glavni rat, stvarni rat, je protiv Amerike.' Iranu je jasno da najpre mora da pokori Srednji istok, pa da tek onda može da izazove Ameriku. U te svrhe on

koristi svoje mnoge posrednike, Hute, Hizbalah i Hamas... Zbog toga rulje u Teheranu pevaju 'Smrt Izraelu' pre nego što pevaju 'Smrt Americi'. Jer Izrael je prvi, a zatim je Amerika. Kada se Izrael bori protiv Hamasa, bori se protiv Irana. Kada se borimo protiv Hizbalaha borimo se protiv Irana. Kada ratujemo sa Hutima, ratujemo protiv Irana. A kada se borimo protiv Irana, borimo se protiv najradikalnijeg i najubistvenijeg neprijatelja Sjedinjenih Država Amerike. I još nešto: kada Izrael preduzima nešto da bi sprečio Iran da stekne nuklearno oružje kojim može da uništi Izrael i da zapreti svakom gradu u Americi, svakom gradu iz koga dolazite, mi ne branimo samo sebe. Mi štitimo vas.“

SAD mogu tome da se podsmevaju, ali iranske vođe takav plan smatraju smrtonosno ozbiljnim, i on do dana današnjeg uobličava iransku spoljnu politiku.

Moguće je zamisliti da Hitler nije *zaista* želeo da pobije sve Jevreje. Ali da li neko može da zamisli Hitlera koji ima nuklearno oružje – a neće da ga upotrebi? Možda ne bi ni morao da ga upotrebi, bilo bi dovoljno samo da zapreti da će ga upotrebiti. Da li je neko primetio kako je ruski premijer Vladimir Putin zapretio upotrebom nuklearnog oružja, i time uspeo da zaplaši Bajden/Haris administraciju? Zbog čega nije Bajden/Haris administracija zaplašila Putina?

General Hosein Salami, šef iranske Revolucionarne garde (IRGC) otvoreno je izrazio agresivni stav svog režima: „Naša je strategija da izbrišemo Izrael sa mape sveta,“ rekao je 2019. godine na iranskom režimskom TV Kanalu 2. Ako to nije dovoljno ubedljivo, treba pogledati Hamneijevu 'mapu puta' od 416 strana, koja vodi ka uništenju Izraela, *Palestine*. U knjizi je naglašena nepokolebljiva rešenost režima da ostvari svoj cilj – u kome Izraela više nema.

Ajatolah Ali Hamnei, koji drži sve upravljače iranske domaće i spoljnje politike, otišao je tako daleko da je objavio mladima Irana da će uskoro biti svedoci pada kako izraelske tako i američke civilizacije. Njegova izjava je dobrodošao podsetnik na dugoročne ambicije tog režima:

„Vi mladi ljudi treba da budete sigurni da ćete biti svedoci nestanka neprijatelja čovečanstva, degenerisane američke civilizacije, i nestanka Izraela.“

Jedan od ključnih ciljeva iranskog sponzorstva, obučavanja i naoružavanja posrednika jeste Izrael. Salami se hvalisao da je Iran do te mere osposobio svog posrednika u Libanu, Hizbalah, da je sada sposoban da sam „zбриše Izrael“.

Iranski režim i njegovi posrednici veruju da sada imaju savršenu priliku da zбриšu Izrael. Oni vide slabu američku administraciju koju vode predsednik Džo Bajden i potpredsednica Kamala Haris, koja je oslobodila milijarde dolara kojima Iran naoružava svoje posrednike. Bajdenova administracija

je bila posebno popustljiva kod nametanja sankcija: dozvolila je Iranu da prodaje naftu u rekordnim količinama, a ta zarada uglavnom ide na finansiranje terorističkih akcija. Nedostatak pune vojne i političke podrške koja bi stajala iza Izraela, što je bilo aktuelno do pre nekoliko dana, samo je ohrabrio Iran i njegove saveznike i stvorio opasan vakuum koji Teheran sa radošću koristi.

Bajden/Haris administracija je preduzela akcije kojima je Izraelu obezbedila oružje i političku podršku i vojnu saradnju koje su mu potrebne za odbranu od pretnje uništenjem. Možda će Izraelu biti još toga potrebno. Sjedinjene Države bi trebalo jasno da kažu da će, ako bilo ko napadne Izrael, biti suočen sa nezamislivim posledicama. Sankcije moraju da budu nametnute rigorozno, finansijske žile-kucavice da budu presečene, i da Iran i njegovi posrednici budu onemogućeni da nastave ratne napore. Prošlo je vreme polu-mera. SAD moraju čvrsto da stanu uz Izrael, a Slobodni svet treba da mu obezbedi preživljavanje u suočavanju sa nečim što bi moglo da se izrodi u beskrajno istrebljenje.

Čini se da iranski režim veruje da je sada pogodan trenutak (ali da ta mogućnost može da nestane) da se ostvari islamističko i fundamentalističko proročanstvo uništenja najpre ploda koji je nikao na drvetu „malog Satane“ – Izraela. Ulog ne može da bude veći. Sjedinjene Države moraju da spreče da nezamisliva opasnost koja preti od Irana ne postane smrtonosna stvarnost.

Madžid Rafizadeh (*Dr. Majid Rafizadeh je savetnik za poslovne strategije, obrazovan na Harvardu, bavi se političkim studijama, član je odbora 'Harvard International Review', i predsednik 'International American Council on the Middle East' (Međunarodnog američkog saveta za Srednji istok). Autor je nekoliko knjiga o islamu i o američkoj spoljnjoj politici. Njegov kontakt: Dr.Rafizadeh@Post.Harvard.Edu*)

17. avgust 2024.
Preveo Brane Popović

Daniel Grinfeld

Kamala Haris je odabrala pristalicu terorizma za svoju „osobnu za vezu“ sa američkim Jevrejima

Kampanja koju vode Haris i Valc (Walz) je za svog „oficira za vezu“ sa jevrejskom zajednicom izabrala Ilana Goldenberga (na slici levo). (Izvor: Obama and Kerry - Jim Watson/AFP via Getty Images. Goldenberg - US Department of Defense)

„U Kongresu raste pritisak na Bajdena da učini nešto više da bi se zaustavili napadi Izraela na Gazu,“ bila je konstatacija jednog novinara 2021. godine u Goldenbergovom intervjuu, dok su besnele borbe koje su trebale da zaustave napade Hamasa na Izrael. „Nadamo se da će moći da iskoristi svoju moć da zaustavi Izraelce,“ rekao je tada Ilan Goldenberg, budući savetnik Kamale Haris za Srednji istok, i nova „veza“ sa jevrejskom zajednicom.

Da li bi administracija Harisove mogla da bude gora prema Jevrejima od Obamine administracije? Prvi odgovor na ovo pitanje došao je sa objavom da je kampanja Haris/Valc odabrala Goldenberga kao „vezu“ sa jevrejskom zajednicom. „Istražni centar za slobodu“ (Freedom Center Investigates) je još ranije, dok je Goldenberg radio kao savetnik Harisove za Srednji istok, uradio Goldenbergov profil.

Kao član tima Džona Kerija pod predsednikom Barakom Obamom, čiji su pristrasni napadi na Izrael i podrška Iranu i islamističkim teroristima u Izraelu doveli do nastanka sadašnje krize u regionu, Goldenberg je godinama usmeravao ka onome što se dogodilo 7. oktobra 2023, i činio sve što je mogao da doprinese da se dogodi Hamasov napad.

Kasnije, dok je služio kao Kamalin savetnik za Srednji istok, doprineo je nametanju sankcija Izraelcima.

Goldenberg se ranije zalagao za sporazum po kome bi „Hamas zadržao nešto od svojih vojnih

sposobnosti“, i rekao: „Smatram da je polovima osnovnih uzroka posledica akcija Izraela, naročito u smislu fokusiranja na blokadu Gaze. Druga polovina je Hamasov izbor da upotrebi silu i da se, kao svoj odgovor, naoruža.“

Podsticao je na to da se više novca šalje na Hamasovu teritoriju, i smatrao da Izrael treba da dozvoljava ulazak radnika iz Gaze na svoju teritoriju. „Ranije ste imali 25.000, 100.000 stanovnika Gaze koji su radili u Izraelu. To treba ponovo da se dogodi.“ I to je dovelo do 7. oktobra.

Nova „veza“ Harisove sa Jevrejima u Americi protivila se svakom proizraelskom potezu kako republikanaca tako i demokrata, bez obzira da li se radilo o premeštanju ambasade u Jerusalem ili o priznanju izraelskog suvereniteta nad Golanskom visoravni, pa čak i uskraćivanju para za program „plate za ubistva“ koji imaju palestinske vlasti na Zapadnoj obali. Umesto toga, on je podsticao na antiizraelske poteze, kao što je unilateralno priznanje „palestinske države“ na izraelskoj teritoriji.

Goldenberg je bio istaknuti zastupnik nuklearnog sporazuma sa Iranom, i prisustvovao je događaju koji je organizovao iranski lobi „Nacionalni iranski američki savet“ (NIAC). Smatrao je da će se „posle uspešnog sklapanja nuklearnog sporazuma, odnosi SAD i Irana pomeriti sa pozicije neprijatelja na poziciju takmaca“.

Goldenberg je takođe bio deo tima koji je odgovoran za protivljenje Obamine administracije prema Izraelu u Ujedinjenim nacijama, i koji je branio takvu poziciju.

Nedavni članak Mihaela Dorana iz „Centra za mir i bezbednost na Srednjem istoku“ (Center for Peace and Security in the Middle East) u „Tabletu“, za Goldenberga je rečeno da je igrao „veoma entuzijastičnu ulogu“ u programu Bajdenove administracije da se kazne Jevreji u Izraelu. Do sada su te sankcije pogodile jednu farmu koza u Izraelu, jednog izraelskog pekara koji je upucao teroristu, i jednu izraelsku majku sa osmoro dece koja radi sa onima koji su preživeli seksualne napade i koja je predvodila proteste protiv politike Bajdenove administracije kojom se nagrađuje Hamas.

Umesto da sarađuje sa jevrejskom zajednicom, Goldenberg je povezan sa antiizraelskim grupama, među kojima su „J Street“, „Americans for Peace Now“ (Amerikanci za mir sada) i „Israel Policy Forum“ - koje su sve izrazile svoje oduševljenje zbog izbora nove „veze“. Goldenberg jedva da ima nekakva iskustva sa jevrejskim grupama, ali je zato bio na skupu NIAC-a, iranskog lobija, i zdušno se zalagao za sporazum koji je dao još više snage iranskom terorizmu.

Međutim, sve to možda i nije ono što najviše uznemirava kod potpredsednice Kamale Haris.

Ranije „osobe za vezu“ sa Jevrejima obično su bile uključene u život zajednice, i mogle su da razgovaraju o raznim pitanjima. Goldenberg je,

međutim, jednostavno antiizraelski aktivista kome je jedino stalo da doprinese moći Irana i Hamasa. Harisova je jednostavno spustila jevrejsku zajednicu na nivo na kome oni podržavaju njen antiizraelski program, u kome čak i nema nikakvog pomena o tome da u Americi postoje Jevreji.

Jedan pomoćnik Harisove je izjavio da će Goldenberg biti „glavna veza kampanje sa liderima jevrejske zajednice i sa svim zainteresovanim, i da će savetovati kampanju o pitanjima vezanim za odnose SAD-Izrael, o ratu u Gazi i na širem Srednjem istoku“.

Nema pomena o tome da bi Jevreje u Americi moglo nešto da zanima u samoj Americi. Jevreji u Americi nisu deo izraelske vlade, niti njena produžena ruka. A ipak, Harisovoj su oni samo ono što je ona rekla. Njen pomoćnik ne može da zamisli da su Jevreji u Americi nešto drugo osim u terminima spoljnje politike.

Oni koji su govorili u ime jevrejske zajednice mislili su da Kamala Haris razume Jevreje – najzad, njen muž je jevrejskog porekla. Očigledno je, međutim, da su za nju Jevreji u Americi stranci. Umesto da za taj posao odabere nekoga iz jevrejske zajednice, ili bilo koga od svojih političkih savetnika, Harisova je odabrala nekog kome će jedina uloga biti opravdavanje njene antiizraelske politike pred jevrejskom zajednicom, ko će filtrirati svaki napor jevrejske zajednice da pomogne Izraelu.

Sta Jevreji u Americi mogu da očekuju od Goldenberga i od Harisove?

Tokom borbi protiv Hamasa 2021. godine, Goldenberg je objasnio zbog čega se Bajden samo pretvara da podržava Izrael:

„Ono što je Bajden odlučio da učini u ovom trenutku jeste da Izraelcima privatno kaže da prestanu, ili da uskoro prestanu, dok ih javno podržava. To mu pomaže da izgradi političku podršku... ali doći će trenutak, nadam se uskoro... kada će Bajden reći 'U redu, dosta je dosta, morate da prestanete ili će javna podrška početi da se menja. Naš stav u Savetu bezbednosti UN, gde vas branimo, počće da se menja. Morate da zaustavite ovo.' Ali ako je upravo počeo javno da kritikuje, mislim da je ono u šta se veruje, bar u Bajdenovoj administraciji, da bi to mogao da bude onaj trenutak kada će se premijer Benjamin Netanjahu usprotiviti Sjedinjenim Državama i reći 'mi ne dobijamo naređenja od SAD. Moramo da činimo ono što je najbolje za našu bezbednost,' i da to neslaganje sa SAD iskoristi u svoju korist kod kuće. I zato mislim da je to jedan od razloga zbog koga se Bajdenova administracija odlučila da, bar u početku, javno podrži Izrael.“

To su laži, prevare i manipulacije koje imaju za cilj uvećavanje moći Hamasa i uništenje Izraela.

Svaki od „rabina“ koji figuriraju u organizaciji „Jevrejski Amerikanci za Kamalu Haris“ (Jewish Americans for Kamala Harris), virtualnog pokreta koji organizuje Haile Sofer, raniji savetnik Hari-

sove, i njen „Jevrejski demokratski savet Amerike“ (JDCA), svi su oni antiizraelski aktivisti. Sofer i JDCA, koji su ranije hvalili senatora Čaka Šumera jer je zahtevao da Izrael prestane da se bori protiv Hamasa, proslavili su postavljenje Ilana Goldenberga.

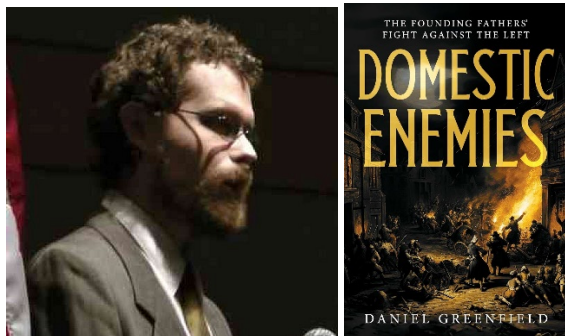
Harisova i njeni politički saveznici vode prema fundamentalnom prekidu sa Izraelom, čak i pre izbora, sve to krijući iza srećnih priča koje idu u korist nekim od njihovih donatora.

Postavljenje jedne od figura koje su neprekidno neprijateljski nastrojene kao „veze“ sa jevrejskom zajednicom šalje moćnu poruku: administracija Kamale Haris će biti jednako antiizraelski nastrojena kao što je to Goldenberg, i da će Harisova reorganizovati svoj odnos sa Jevrejima u Americi u skladu sa svojom antiizraelskom politikom. Čak ni Obama nije otišao toliko daleko. Šta znači što Kamala Haris to radi već sada?

Daniel Grinfeld (Daniel Greenfield) je saradnik „Shillman Journalism“ u „Centru za slobodu David Horowitz“. Ovaj je članak prvo objavljen na naslovnoj strani njihovog časopisa.

22. avgust 2024.

Preveo Brane Popović

Daniel Greenfield istraživački novinar, kolumnista i pisac knjige "Domestic Enemies: The Founding Fathers' Fight Against the Left"

Mića Vujičić

Kopanje po pepelu

Književnica, članica redakcija Nolita i časopisa Delo, upoznala je nadrealiste, bila važna učesnica književnog života posle Drugog svetskog rata i aktivno pratila literaturu našeg tranzicijskog doba. U delu "Ja sam ta koja nisam" govorila je o svom dvadesetogodišnjem životu sa Oskarom Davičom, ne skrivajući teret koji je nosila nakon samoubistva Branka Miljkovića

Intimno, ja ostajem pristalica ćutanja – rekao je Koča Popović publicisti Aleksandru Nenadoviću u *Razgovorima s Kočom*, knjizi čiji „glavni junak“ prvih nekoliko stranica gotovo ne progovora, uveren da izgovorena reč snižava čoveka.

Delo Nenada Miloševića pod naslovom *Ja sam ta koja nisam* (Akademska knjiga) sadrži razgovore sa Milicom Nikolić (1925–2019), esejistkinjom, prevoditeljkom, antologičarkom, lektorom. Spisateljicom brojnih knjiga, dugo godina članicom redakcija izdavačkog preduzeća *Nolit* i časopisa *Delo*. Potomkinjom Kneza Arsena Karađorđevića, što uporno prećutkuje: „To mi nikad nije bilo važno, ja sam komunistkinja.“

Svestan da ona u sebi spaja tri epohe jugoslovenske i srpske književnosti, najpre nastalu pre Drugog svetskog rata, pa stvaranu posle, do propasti socijalizma i Jugoslavije, uključujući najnoviju, ispisanu poslednjih trideset godina, „u doba tranzicije“ – saznajući, uzgred, da je u životu dala samo jedan intervju (Radio Beogradu) – autor želi da zaokruži taj bogati životopis.

No, i ovo izdanje, nalik Nenadovićevom, ima odlika nesvojstvenih ovom „žanru“. „Junakinja“ je u desetoj deceniji života i zaboravlja. Njena su sećanja, kazaće, „pojedina scena, slika“, što dijalogu daje čvrstu formu, preciznije – određene refrene. Malo-malo, pa se vrata na pitanje ljubomore, zaljubljuvanja, na podatak da je posavetovala Aleksandra Tišmu da ne objavljuje roman-*enarnik*...

Poslednji dan Branka Miljkovića u Beogradu

Takođe, tu je neočekivani „treći sagovornik“, koji ovde ne progovara, niti njihovim sastancima prisustvuje, iako pominjanje njegovog imena neretko pokreće lavinu. Književnik Božidar Šujica, na koga bi Nenad Milošević, kako veli, devede-

setih „bacao bombe“, a koga je sad „baš zavoleo“. Milica Nikolić naročito reaguje, posebno u poglavlju „Branko“, na 49. stranici:

M: Šujica mene brani? To sa Brankom Miljkovićem, to je bilo nešto što...

N: Nije vaša odgovornost što je on bio zaljubljen u vas i ubio se.

M: Strašno je snositi tu odgovornost...

N: Da li vam je otvoreno izjavljivao ljubav?

M: Jeste.

N: Da, pričali ste mi kad je pokazivao na kola hitne pomoći i govorio da će tako završiti.

Milica se trudi da „otprilike locira“ poslednji dan Branka Miljkovića proveden u Beogradu. „Tu je sa Vaskom Popom ispred *Nolita*. Vasko Popa je ispred njega, sa njim, da ga nagovori, po vašem nalogu, da prestane da se zaljubljuje u starije žene, da se okane ćorava posla. Ali isto, s druge strane nailazi Šujica, njegova priča, koji ga vidi sa tim masnicama – on se tukao...“

Milica Nikolić, Foto: Privatna arhiva

Igra inicijalima

Očigledno, smenjuju se inicijali, međutim, Milošević pravi dodatnu neuobičajenu sižejnu igru. Čitalac očekuje da se naizmenično oglašavaju Nenad i Milica, ali se srećom izneveravaju navedena očekivanja. Završe rečenicu, potom verovatno nastupi tišina, pa sâm nastavi na potpuno novu temu, otvarajući prostor da se naglas razmišlja o svemu i svačemu. Time se postiže efekat krajnje uverljivosti – nisu li upravo takve naše svakidašnje konverzacije.

Ne isključivo o nadrealističkom krugu, već o pilavu, činjenici da je otac Marka Ristića imao telefonski broj 4. O posudu koje je volela i nudila na dar.

Prihvatio je jedino relikviju: gipsanu figuru ženke altajskog jelena koju je Milica Nikolić dobila na poklon od Nadežde Mandeljštam. „Pripadnici KGB-a su je razbili, sumnjajući da se u njoj nalazi nekakva poruka. Milica je pažljivo zalepila svaki deo figure.“

Davičo je pisao šesnaest sati dnevno

Centralni lik?

Ćerka interniste i vojne lekarke (infektologa) bila je dve decenije u braku sa Oskarom Davičom.

N: Davičo je radio u jednoj prostoriji, a vi u drugoj. Izdvajao se.

M: Da. On je ustajao strašno rano, oko tri, pola četiri, pa dođe, donese kasnije kafu i ja tek onda krenem da radim. Koliko je on radio vi ne možete da zamislite... on je uvek govorio kako radi ujutro jer ni u jedno drugo doba dana ne može, a pušio je kao sumanut, od svoje pete godine.

Razmatra se odnos Daviča prema Josipu Brozu, svim pripadnicima nadrealističkog kruga; prema drugim kolegama: Krleži, Andriću, Kišu, Dobrici Čosiću... Refren je da Marko Ristić na klaviru drži Titovu sliku.

Potvrđuje da Davičo nije voleo knjiške, obrađovane pesnike.

M: Nije ih voleo... Davičo je hteo dublje prožimanje života i poezije, čak i ono nelagodno iz života primao je u poeziju i pokušavao da to oblikuje, često sa užasnim otkrićima do kojih jezik poezije dolazi i što pesnika može da ugrozi. Davičove pesme su nastajale, čini mi se, ne za radnim stolom, nego tokom čitavog dana, u svakom trenutku, na svakom mestu, a oblikovao ih je ustajući u zoru i provodeći nad tekstom i po šesnaest sati. Davičo kao da je želeo da se čulni život neprekidno manifestuje u njegovoj poeziji, udisaj i izdisaj, smeh i suze, strast i spokoj.

Nenad Milošević, foto: Vesna Lalić/Radar

Slučajni susret sa Kočom u pariskom metrou

Bez sumnje, pojavljuje se Koča Popović! Nikada se nisu upoznali, ali pamti da su se slučajno sreli u pariskom metrou. Koča je bio ministar spoljnih poslova Jugoslavije. Ušao je na nekoj od stanica, „nonšalantno obučen u trenčkot“. Posmatrala ga je u neverici. Ministar stoji u metrou. „Primetio je da

ga gledam i uzvratilo mi. Ne znam šta je mislio. Šišla sam na sledećoj stanici, uplašila sam se, ne znam zašto i zbog čega.“

Nikad ne pišite pisma!

Nenad Milošević jeste pesnik, ali i dokumentarista. Pamtim da je u svojoj TV seriji *Život u okupiranom Beogradu 1941–1944*, otkrio da su Nemci, loveći sakrivene radio stanice, naredili beogradskim golubarima da pobiju sve golubove-pismoše.

Milica Nikolić zna da vešt novinar može svašta da izvuče, pogotovo intimu, na šta pred kraj postaje osetljiva, pa ponavlja da sve objavi nakon njene smrti. Nju su stare gospođe učile strane jezike, plus: da ne piše pisma. Sve je spalila! Razglednice, dopisnice, posvete, izjave ljubavi, nalete ljubomore, izraze udvaranja. „Brankove telegrame.“ Šujicu je zadužila da kod suseda proveri da slučajno nešto nije ostalo. Neće da joj kopaju po životu!

Autor knjige *Ja sam ta koja nisam*, pominjući na jednom mestu „trač“, poetički opravdava postupak, donekle refrenski, svestan da krši stav o intimi. Kao da kopa po pepelu izgorelih epistola, ubeđen da se „tradiciji mora pristupiti slobodnije“. Zato što ga zanima „neposredno iskustvo nastalo iz ličnog prijateljstva sa izuzetnim ljudima naše kulture“; zato što misli da Milica Nikolić nije običan učesnik života, nego da se u njoj stiču mnogi, različiti ljudi. Da je deo srpske moderne literature, na neki način, „intimno prolazio kroz njen život“. Veruje da našoj književnosti nedostaje biografski diskurs. Svedočanstvo i dokument. Da se tim postupkom proširuje kontekst i da sećanje na stvarne ljude čini kulturu snažnijom. Idući prema kraju, sve je izričtiji; sagovornica sve obazrivija. „Jer šta je literatura kada se ne meša s vašim životom?“

Premda glasno ne odriče da jeste bila *femme fatale*, opet deluje da će se duže od tih detalja pamtititi oni delovi iz proze i poezije koju Milica Nikolić čita, pa mu prepričava. Na primer, da Radomir Konstantinović počinje razgovor sa Beketom o Sartru koga izuzetno ceni, na šta Beket „samo onako“ doda: „Da, inteligentan tip“.

M: „Radeta je to strašno porazilo.“

Mića Vujičić je novinar u nedeljniku Radar

2. 8. 2024.

Meri Makarti: O Veneciji

Laguna

Prevod: Žermen Filipović

Zadivljujuće putovanje u jedan od najslavnijih gradova na svetu.

„Pronicljiva zapažanja i zadivljujuće razumevanje venecijanskog ukusa i karaktera.“

New York Herald Tribune

Nepogrešivim okom romanopisca Meri Makarti stvara knjigu koja spaja umetnost, politiku, religiju, muziku i istoriju kako bi iznedrila živi portret „najlepšeg grada na svetu“.

Poput slikara koji dočarava suštinu grada na platnu, Makartijeva upotrebljava reči da bi stvorila zapanjujuće vizuelne prikaze koji osvetljavaju očaravajući život i stare i nove Venecije. Iz svog stana s pogledom na vrt jedne palate Makartijeva nas vodi u muzeje i samostane ovog grada kanala i gondola, Makijavelija i Tintoreta. I otkriva neke malo poznate činjenice: Venecijanci vole kućne ljubimce, ali više mačke nego pse; u Drugom svetском ratu Saveznici su zauzeli grad sa flotom gondola; a bez Napoleona, Venecija ne bi bila ono što je danas.

Od drevnih korena funte mesa *Mletačkog trgovca* do sasvim običnih detalja svakodnevnog života, sve je tu – veličanstvene freske, uzvišena Mocartova muzika, Bogorodica i sveci. Ujedno sveobuhvatan putopis i moćna reportaža, knjiga *O Veneciji* je svedočanstvo o ljubavi Meri Makarti i Grada kanala.

Miljenko Jergović

Émil M. Cioran *Suze i sveci*

Scarabeus libris/Jesenski i Turk,
Zagreb 2023.

U izdanju novosadskog nakladnika koji se za ta posljednja doba ironično zvao “Bratstvo-jedinstvo”, i u prijevodu s rumunjskog što ga je majstorski načinio Petre Krdu, izašla je 1989. knjiga Émila Ciorana “Suze i sveci”. Nosio sam je u džepu i čitao u ta predratna, bogotražiteljska doba, kada je posvuda oko nas svijet bio obilježen slutnjom smrti. Pamtim: “Na sudnji dan vagaće se samo suze.” Tačno trideset i pet godina kasnije izlazi hrvatsko izdanje, ali u prijevodu s francuskog. Nije, međutim, riječ o jednom od onih prijevoda iz druge ruke, karakterističnih za gori i grđi dio hrvatskoga izdavaštva, nego o tome da je Cioran pola stoljeća po izlasku izvornika pre-rađivao svoju staru rumunjsku knjigu i objavljuvao je na francuskom. “Suze i svece” nije sam preveo, premda je odavno već pisao isključivo na francuskom, nego je prijevod načinila Sanda Stolojan. Ali kako je pisac prijevod autorizirao, i ova se knjiga može smatrati originalom. S francuskog ju je prevela Mihaela Vekarić. U njezinom prijevodu rečenica koju trideset i pet godina pamtim glasi: “Na Posljednjem sudu vagat će se samo suze.” Krduov prijevod mi je bliži, jer ga duže pamtim, upisan je u mene, ali mi je bliži i zato što je Sudnji dan aktivnija fraza od Posljednjeg suda. Ali to je, možda, stvar idiolekt, jezika nad jezicima, koji se s čovjekom rađa i s njime nestaje.

“Zašto sveci tako dobro pišu? Samo zato što su nadahnuti? Činjenica je da imaju stila kad god opisuju Boga. Lako im je pisati kad slušaju Njegov šapat. Njihova djela imaju nadljudsku jednostavnost, ali kako ne pišu o ovome svijetu, ne može ih se nazvati piscima. Ne prepoznavamo ih kao pisce jer se ne možemo naći u njihovim djelima.” Cioran je posvećenik fragmenta. Fragment je njegov žanr i njegova forma. Ujedno, to jedini je žanr u književnosti koji nije proizašao iz književnosti same. Fragment je žanr nastao iz prolaska vremena i iz propadljivosti materije. Heraklit iz Efeza nije, navodno, pisao u fragmentima, nego je vrijeme oglodalo njegov tekst pa su ostali fragmenti. Ono što je nestalo, što se u prah sasulo, možda je bilo bolje i važnije. Ali efekt osipanja, krunjenja, ogoljavanja do one najtvrđe kosti, preživjelim je fragmentima stvorilo kontekst. Heraklit kaže: “Ja sam proučio sama sebe.” Heraklit kaže: “Bog je dan i noć, zima i ljeto, rat i mir, sitost i glad.” Heraklit kaže: “Ja sam proučio sama sebe.” Što je

još Heraklit rekao, ne zna se. Ostali su fragmenti, vrijeme ih je stesalo. Bog, jedini izvan vremena, stvorio je žanr fragmenta. Pisati u fragmentima, onako kako to Cioran čini, posveta je Bogu i igra s Bogom. Cioran nije svetac, ali doista piše o Bogu. O ljudima nikad ne piše, nego o sebi. Pritom je usamljen kao Bog. “Svaka je verzija Boga autobiografska.”, glasi fragment koji je ovaj čitatelj otkinuo od jednog jedva šireg Cioranova fragmenta.

Émil Cioran bio je čovjek koji je veći dio života odživio u Francuskoj, kao apatrid. Nije htio dokumente druge domovine, premda ih je lako mogao dobiti. Dugo se hranio po studentskim menzama. Poslije je živio u nekom uskom siromaškom stanu, stalno pri nekom egzistencijalnom minimumu. Striktno govoreći, nije bio filozof, niti je bio pisac-esejist. Pjesnik nije bio, pogotovu ne aforističar. Možda bi se moglo reći da je od svih ljudi koji su se ikad bavili riječima Cioran bio najbliži tome da se izrazi kao čovjek. Jedan sasvim određen čovjek, naspram apsoluta. Ili naspram svega drugog, svejedno kako shvaćenog i čime obuhvaćenog. I još: Cioran nije pisao za čitatelje. Na neki način kao da nije pisao za čitanje. Sebe je izrazio u tekstu. Cioran jest tekst.

Cioran je subverzivan i opasan. Elitist u idealnom smislu riječi. Antihumanist u ime čovjeka. Boga brani od teologije. Recimo, ovaj fragment za koji bi ga Crkva na lomaču, kad bi još bilo potpale, ili kad bi postojala opasnost da ljudi počnu čitati Ciorana: “Teologija je negacija Boga. Glupe li ideje tražiti dokaze da On postoji. Sve te Rasprave nisu vrijedne jednog poklika Svete Terezije. Otkad postoji teologija nitko svjestan nije dobio više uzdanja, jer teologija nije drugo do ateistička verzija vjere. Zadnje mističko mrmljanje bliže je Bogu od Summae Theologicae. Sve institucionalno i teorijsko prestaje biti živo. Crkva i teologija osigurale su Bogu trajnu agoniju. Samo ga mistika s vremena na vrijeme ponovo oživi.” Prve dvije rečenice savršene su, premda druga i nije posve originalna. Kada govori o Bogu, kao i kada govori o čovjeku, Cioran u svom načinu, u riječima i u metaforama, donosi nešto snažno potresno. Njegov radikalni individualizam, misticizam, anarho-individualizam u čitatelju budi emocije koje se na začudan način daju usporediti s velikim kolektivnim i kolektivističkim gestama i manifestacijama, s pjesmama i dramama u kojima sudjeluju narodi, klase, velike društvene skupine. No, dok je svaka kolektivna gesta od upotrebe istrošena, kao mjedena kvaka na crkvenim kapijama, Cioranove riječi, zahvaljujući i njegovu stilu, zvuče kao da su prvi put izgovorene ili napisane.

“Svi su se nihilisti obračunavali s Bogom. Dokaz više da On nije daleko od ničega. Pošto ste zgazili sve, ostalo vam je samo da uništite i tu zadnju zalihu ništavila.” Koji genijalan spoj istovremene vjere u Boga i ateizma, ili mističkog

ustrajavanja i u jednom, i u drugom. Doista, čitajući Ciorana čovjek se ozbiljno upita jesu li vjera u Boga i bezbožništvo suprotni pojmovi ili su jedno od kojeg je sačinjena čovjekova svijest? “Smrtnici govore o Bogu da sakriju svoje ludilo. Dokle god se bavite Njime, imate opravdanje za svoje ludilo. Bog? Dopušteno, službeno ludilo.” I ovo moguće je, i potrebno je, shvatiti na dva međusobno isključujuća načina. Ateist je vjernik koji se Bogom ne razmeće. Vjernik je ateist koji spašava Boga. Otprilike tako.

Što je toliko privlačno u Cioranu i u ovoj knjizi da je čitatelju i nakon trideset i pet godina ista, premda čitatelj nije isti?

Sveci i Cioran

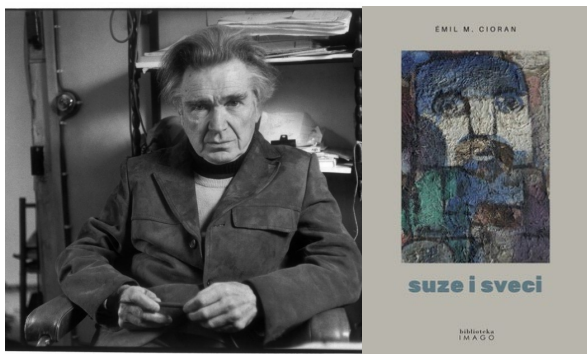
Kaže da je “Bog i svece izmislio – tobože za razgovor – samo da još više olakša težinu svoje osamljenosti.” Ali već u sljedećem fragmentu, jednom od rijetkih koji se izravno vezuje za prethodni, suprotstavlja se: “Što se mene tiče, moje dostojanstvo zahtijeva da Mu suprotstavim druge samoće, bez kojih bi bio sam jedan zabavljač više.” Za crkvenjake i organizirane vjernike, samoća je božanski privilegij. Vjerniku, biva, nije dano da bude sam, jer je s Bogom i u Bogu. Cioran je pun prijezira za tako izložen koncept.

Dosada

“Dosada je jedini argument protiv besmrtnosti. Naposljetku, iz nje proizlaze sve naše negacije.” Cioran u životu nije radio. Živio je u savršenoj dokolici, slobodan od potrebe da išta bude i da ikome bude. U njegovom pesimizmu ničega nema zastrašujućeg ni uznemirujućeg. Moglo bi se čak reći da je utješan Cioranov pesimizam. Iz Rumunjske je emigrirao zato što u svojoj zemlji, mislio je, čovjek nešto mora raditi, dok se u inozemstvu može živjeti a da se ne radi ništa. Ne vjerujem da mu je ikad bilo dosadno.

16. 04. 2024.

[Ajfelov most](#)

Boro Marić

„Karavan šehida” putuje Internetom

Pripadnik palestinskog Hamasa Abu Muhamed al Mari, koji je nedavno poginuo u Gazi u sukobima sa izraelskom vojskom, samo je jedan od brojnih međunarodnih terorista koji su na strani bošnjačkih oružanih snaga ratovali u Bosni i Hercegovini. Mari je, kao i većina drugih mudžahedina, osim u BiH, ratovao u Avganistanu, Čečeniji i drugim državama u kojima su islamisti vodili džihad – „sveti rat”.

„Hamis je jedna od 33 međunarodne terorističke organizacije čiji su pripadnici ratovali u BiH. Zbog stalnih sukoba sa Izraelom, Hamas nije mogao u BiH poslati mnogo svojih boraca. Moja istraživanja su pokazala da su oni bili manje okrutni i da su počinili manje zločina od drugih mudžahedina. Posle završetka rata, većina ih se vratila u Palestinu. Deo ih je ostao u BiH, a manja grupa pripadnika Hamasa infiltrirala se u nekadašnju Agenciju za istraživanje i dokumentaciju, odnosno bošnjačku tajnu službu”, rekao nam je u telefonskom razgovoru Ivica Mlivončić, autor knjige „Al Kaida se kalila u BiH”.

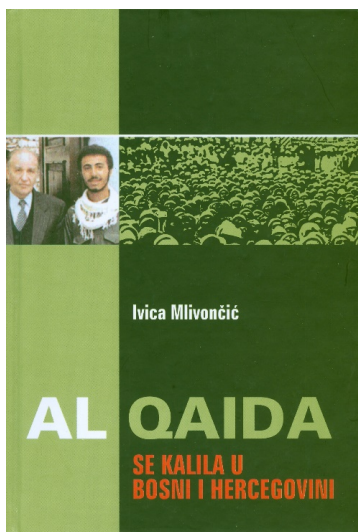
Većina pripadnika Hamasa koja je u Federaciji BiH dobila bosanskohercegovačko državljanstvo je, prema saznanjima našeg sagovornika, promejala imena i prezimena. Umesto arapskih, oni su uzeli bošnjačka imena i prezimena, tako da im je teško ući u trag. Kao glavni koordinator Hamasovih aktivnosti u BiH, prema saznanjima zapadnih obavještajnih službi, figurira lekar Majet Mafalani, koji radi u Visokom.

O pogibijama mudžahedina i međunarodnih terorista, islamistički sajt www.putvjernih.com, koji uređuje vehabijska zajednica u selu Gornja Bočinja kod Brčkog, ima rubriku „Karavan šehida” – onih koji su „poginuli na Allahovom putu”. U „karavanu” su, pored ostalih, Šamil el Turki koji je stradao u Čečeniji, Abu el Zabir, Jordanac koji je posle ratovanja u BiH, stradao u Libanu, zatim Britanac Sajet el Falestini koji je poginuo u BiH... U Ingušetiji su ruske snage likvidirale Abu Džebita, Kuvajćanina koji je bio borac zloglasnog odreda „El mudžahedin” u BiH. Na ovom sajtu je objavljen i poziv vođe Al Kaide Osame bin Ladena na džihad protiv Izraela. Podaci o pogibiji Alahovih ratnika mogu se naći i na drugim islamističkim sajtovima, kao što je www.bosnjaci.net.

Među islamističkim borcima koji su ratovali u BiH i imali njen pasoš bio je i Junuz Mohamed al Hajari, prvi čovek Al Kaide u Saudijskoj Arabiji. Hajari je bio borac 4. muslimanske brigade, kojom je komandovao imam Nezim Halilović, zvani

Muderis. Hajari je poginuo početkom jula 2005. godine u sukobu sa saudijskom policijom u Rijadu. Kada je reč o Hamasu, ostalo je zabeleženo da se početkom novembra 1999. godine u okolini Travnika pojavio letak u čijem zaglavlju je pisalo „Islamska teroristička organizacija: Sarajevo–Hamam–Turbe”. Ovim letkom su najavljeni napadi na Hrvate povratnike i paljenje njihovih kuća. Ubrzo posle toga počela je serija ubistava Hrvata. Nije naodmet podsetiti i na zastavu na kojoj je pisalo „Hamam Gornja Tuzla”, koja je bila istaknuta na sahrani Jusufa Barčića, neformalnog vođe vehabija u BiH, koji je poginuo u aprilu prošle godine.

Politika, 21.01.2009.

... Deo ih je ostao u BiH, a manja grupa pripadnika Hamasa infiltrirala se u nekadašnju Agenciju za istraživanje i dokumentaciju, odnosno bošnjačku tajnu službu”

Artscroll Mesorah Series 2024 / 5785

Miloš Starović

Kraj jedne ere

Od ekonomske integracije do izolacije Rusije

Clio, 2023.

Uvod

Andrej Kurkov, poznati ukrajinski pisac je maja 2022. napisao: „Vreme ne obraća pažnju na ljude. Ljudi su ti koji obraćaju pažnju na vreme - pokušavaju da vide koliko ga je ostalo, da li je dovoljno da se ostvare planovi. Ranije sam obraćao mnogo pažnje na vreme, koristeći ga što je više moguće. Ali to se promenilo. Sada obraćam pažnju na rat koji traje već više od sto dana. Ne mogu da predvidim kada ili kako će se završiti.”* Upravo kada se navršavalo sto dana od početka ruske invazije na Ukrajinu, počeo sam sa pisanjem ove knjige. Dok privodim kraju rukopis, nekoliko nedelja nakon godišnjice invazije, kraj ovoj tragediji ne samo da se ne nazire, već se ne isključuje ni eskalacija dejstava. Reč je o ratu u kome je uništena infrastruktura Ukrajine i gotovo potpuno izolovana privreda Rusije, decenijama prethodno integrisana u ekosistemu globalne ekonomije. Svetska ekonomska kriza 2008, referendum o Bregzitu 2016, pandemija kovida 19 2020. godine i, na kraju, invazija na teritoriju Ukrajine započeta 24. februara 2022, četiri su događaja, svojevrsna tektonska poremećaja, koji su poljuljali verodostojnost udžbenika iz kojih smo učili ekonomiju na samom početku 21. veka. Životne trenutke koji su našli mesto u ovoj knjizi skromnog obima - od učenja ruskog jezika u Beogradu i studentske razmene u Moskvi do perioda kada je ruska ekonomija bila na vrhuncu svoje integracije u svetsku ekonomiju i, samim tim, najpopularnije tržište, od ekspanzije tog tržišta u londonskom Sitiju pa sve do egzodusa međunarodnih kompanija sa ruskog tržišta, u velikoj meri boje ova četiri tektonska poremećaja.

Kako je sve počelo? Kada smo se 1995. godine preselili sa Konjarnika na Senjak, nakon godinu dana učenja nemačkog, brat i ja smo počeli nastavnu godinu u osnovnoj školi u kojoj je glavni strani jezik bio ruski, koji je već od trećeg razreda bio uvršten u nastavni program. Činjenica da smo zbog propuštenog gradiva morali da polazemo razredni ispit iz stranog jezika koji nismo prethodno učili, doprinela je nimalo obećavajućem prvom susretu sa ruskim jezikom. Sklonost ka tom jeziku često je bila

uočljiva kod starije generacije na Senjaku, one koja je gajila simpatije ka sovjetskoj Rusiji i ostacima komunizma na našim prostorima u celini. Ta sklonost je bila uočljiva i kod poznanika koji su zbog nezadovoljstva merama Zapada i sankcija Srbiji u to nesretno vreme, u naletima besa, gajili iluzije da je ruski jezik, jezik budućnosti, jer će „Zapadna imperija“ u bliskoj budućnosti propasti. U tom periodu, u našem okruženju nije isticano pravoslavlje niti slavjanstvo zbog koga bi jedna generacija trebalo da započne sa učenjem ruskog, čak dve godine pre engleskog jezika. Taj društveni uticaj je ojačao posle, krajem devedesetih, kad je zemlja sve više tonula u besparicu, ratove i diktaturu, a uticaj Crkve jačao u društvu, uključujući i povratak veronauke u škole 2001. godine.

Stoga, koje asocijacije su desetogodišnji dečaci u Beogradu sredinom devedesetih mogli da imaju o Rusiji? Nikakve. Niti smo gledali ruske crtane filmove, niti su nam roditelji obavezno pričali ruski, kao što se, na primer, francuski dominantno govorio u Maroku, Alžiru, Tunisu ili Libanu. Znali smo za lutku babušku, deo inventara svakog doma, a ujedno i suvenir jugoslovenskih vremena, gledali smo nastavak filma „Roki“ u kome neprevaziđeni američki bokser pobeđuje sovjetskog protivnika Draga, i znali smo da je visoki šaljivdžija Boris Jeljcin predsednik te geografski daleke, a nama, po svim predanjima, bliske Rusije.

Skora trideset godina nakon prvog susreta sa ruskim jezikom, duboko sam zabrinut za njegovu stratešku važnost, s obzirom na poredak u kome Rusija postaje izolovana tačka na mapi sveta. Nakon svih napora da se Rusija integriše u globalni društveni i ekonomski sistem, usled invazije Rusije na Ukrajinu, koja je počela 24. februara 2022, za samo nekoliko nedelja, sve se urušilo kao kad talas zapljusne kulu od peska. Od najstrožih sankcija, do kolapsa valute i kolosalnog pada u kreditnom rejtingu, do odlaska najkrupnijih međunarodnih korporacija sa ruskog tržišta. Globalni sistem je za rekordno kratko vreme promenio svoju morfologiju. Čak i uz sve naše molitve da se rat završi što je pre moguće i uspostavi trajni mir, procene su da će proći dugi niz godina pre nego što će Rusija iole biti razmatrana za bilo kakav vid saradnje, bilo da je reč o diplomatskim, privrednim odnosima, sa izgledima da se takav pristup primeni čak i u oblasti kulture i sporta.

S pravom se pitate otkud ove zabeleške, jer ovo nije geopolitička studija, niti istorijska analiza. Odgovor se možda krije u onome što sam iskusio da, dok su mi u Beogradu pričali mitove o snažnoj vezi naših naroda, a Rusiju nisu nikada ni posetili, na Zapadu su me zapitkivali da li Srbija beše jedna od republika

Sovjetskog Saveza i da li su ruski i srpski skoro pa isti jezici. Ovo je, dakle, priča o jednoj refleksiji, o spoznaji jednog društva, i mnoštvu konfuznih primera koje su ga karakterisale. Ovo je priča o dodiru sa tim društvom u deceniji koja je prethodila kraju relevantnosti, odnosno početku izolacije Rusije. Vredelo je zabeležiti ova sećanja i podeliti, za generacije koje neće imati priliku da tu zemlju posete čak ni kao turisti. Vredelo je zabeležiti, jer je ovo kraj jedne epohe, kraj ekosistema globalizacije koja je integrisala svetsku privredu od pada „gvozdene zavese“ do februara 2022.

* Andrej Kurkov: *Bajke iz Transkarpatije, Fajnenšal tajms*

11-12. juna 2022. Prevod autora.

Miloš Starović, foto: privatna arhiva

Miloš Starović

Potrebni su nam pravi ljudi na pravom mestu

“Evropska unija će morati da premosti paradoks kako da podrži stremljenje ka održivim ekonomijama, koje koriste obnovljive izvore energije i električne automobile, a i da istovremeno omogućiti ‘zeleno iskopavanje’. Ne postoji nijedna razvojna šansa koja može da nadomesti potencijalno uništavanje životne sredine”

Miloš Starović je menadžing direktor u “Meril Linč”, drugoj najvećoj američkoj banci na svetu, i rukovodi tržištima u razvoju. Živi i radi u Parizu od 2019, bavi se razvojem poslovanja kompanije na području Evropske unije, nakon Bregzita, a karijeru je započeo u britanskoj banci Barklis.

Završivši Gimnaziju *Sveti Sava* u Beogradu kao jedan od najboljih učenika svoje generacije, Starović je 2004. postao stipendista Univerziteta *Bokoni* u Milanu gdje je završio diplomatske i magistarske studije. Potom je doktorirao na Univerzitetu *Sent Galen* u Švajcarskoj na temi društvene odgovornosti u finansijskom sektoru.

Starović za *Vreme* kaže da “odlučno i posvećeno pomaže regionu povezujući pre svega mlade ljude iz celog sveta, stručnjake u svojim oblastima”. Intervju zato započinjemo osvrtnom na procese koji oblikuju sadašnjost i budućnost na evropskom i globalnom nivou.

“VREME”: Radili ste u Londonu tokom kampanje za Bregzit. Da li vas je iznenadio rezultat referenduma?

MILOŠ STAROVIĆ: Bio sam iznenađen, a možda je razlog tome što sam bio okružen uglavnom ljudima iz sveta ekonomije i finansija. Takođe, možda je to bio i subjektivni osećaj, jer smo mi u Londonu i radili zbog toga što je imao status centra finansijske industrije za blok Evropske unije, na osnovu svog “pasoškog statusa” kojim su finansijske usluge mogle neometano da se izvoze u sve zemlje članice. London je bio najznačajniji finansijski centar, imajući u vidu njegov položaj i tu čuvenu vremensku razliku. Zahvaljujući njoj, radni dan počinje kada se zatvara Azija, a sat vremena pre otvaranja Evrope, pritom pokrivajući prepodneve sate finansijskih tržišta u Americi. Danas, pet i po godina nakon referenduma, finansijski sektor se rasuo po evropskim metropolama. Zvanične procene konsultantskih kuća kažu da je oko 35.000 poslova premešteno iz Londona, i to pretežno u Pariz i Frankfurt, a donekle u Madrid i Milano. Ta tektonska promena, donekle i demografska, nakon Bregzita se odrazila i van sektora finansija i informacionih tehnologija.

S obzirom na to da se tranzicija post-Bregzit Britanije poklopila sa pandemijom korona virusa,

mnogi “doseljenici” su se ili preselili u EU ili vratili u svoje zemlje porekla. Rezultat toga je, o čemu svedoči i statistika, da Britanija prolazi kroz najveći nedostatak radne snage od 1997, pogotovo kada je reč o turizmu i ugostiteljstvu, transportu, građevinarstvu. Kada imate Bregzit koji se poklopi sa pandemijom, zbog koje je ekonomska aktivnost zatvorena veći deo godine, dođete u situaciju da nedostaje oko 100.000 vozača kamiona u četvrtom kvartalu ove godine, što u svakodnevnom životu utiče na isporuke hrane i goriva.

Šta je značio Bregzit za Evropsku uniju i Evropu? Kako u tom kontekstu vidite položaj Srbije?

Potpisivanje Sporazuma o partnerstvu, trgovini i saradnji između Velike Britanije i Srbije u aprilu 2021. pokazatelj je da Britanija nakon izlaska iz EU stavlja akcenat na bilateralne sporazume, ne favorizirajući zemlje članice evropskog bloka. Iako je vrednost našeg izvoza u Veliku Britaniju samo 15 odsto vrednosti našeg izvoza u Nemačku, ta cifra je ipak značajna. Takođe, danas je na policama u Britaniji teže naći hranu iz Italije, Francuske, Grčke, a ukoliko je i ima, znatno je skuplja nego pre Bregzita, te je analizi podložno to da li možemo iskoristiti situaciju i staviti akcenat na strategiju izvoza za one proizvode u kojima smo najprepoznatljiviji, a to je definitivno hrana.

Da li smatrate istinitom dosjetku: “Mi se kao pravimo da želimo ući u Evropsku uniju, a oni se kao prave da nas žele primiti”?

Meni je porazno da kada posetim Srbiju čujem od ljudi moje generacije kako je jedna od najvećih prednosti ulaska u EU mogućnost selidbe i traženja posla u drugoj zemlji članici. Bez obzira na specifičnosti pojedinih zemalja članica, EU je sistem koji je omogućio slobodu kretanja i razmenu ideja u pogledu obrazovanja, poslova i saradnje.

Pokušaću da ulazak u EU dočaram na jednom primeru. Naime, kada želite da upišete Fakultet dramskih umetnosti ili Elektrotehnički fakultet u Beogradu, uprkos svom talentu i napornom radu možete da završite odmah ispod crte, jer je konkurencija velika i lestvica znanja i veština je visoko podignuta. Međutim, sav taj napor koji ste uložili neće biti uzalud, jer ste pripremajući se za prijemni ispit proširili svoja znanja i utvrdili postojeća, tako da već pri sledećem pokušaju možete da budete na listi upisanih. Nešto slično je i sa Evropskom unijom, primili nas ili ne primili, ukoliko mi dođemo do trenutka da dobijemo status kredibilnog kandidata spremnog za ulazak. To znači da smo na tom putu mnogo uradili i da smo kvalitetno društvo, baš kao neko ko nije uspeo da upiše FDU ili ETF pri prvom pokušaju.

Korona je promijenila mnogo toga u suvremenom svijetu. Kako ocenjujete njen dosadašnji uticaj na globalnu ekonomiju?

Kao što je 11. septembar promenio svet kada je reč o bezbednosti i uspostavljanju novih normi putovanja, kao što je svetska ekonomska kriza koja

je kulminirala 2008. promenila fizionomiju finansijskog sektora, tako je korona revidirala dosadašnje standarde u ličnom i profesionalnom životu svakog pojedinca. Smatram da su institucije, poučene pređašnjom svetskom krizom, spremne dočekale turbulenciju u ekonomskom sistemu deceniju kasnije. Lično nisam pobornik teze da je, na duge staze, održiv rad od kuće. Pritom imam potpuno poštovanje za one koji rade od kuće. Upravo smo kroz taj, kako ga zovem, “život na poslu” pre nego “rad od kuće” pokazali da je, zahvaljujući razvoju tehnologija, potpuno moguće održati izuzetnu produktivnost i ostvariti rezultate. Ono što, međutim, nedostaje je socijalna dinamika koja odlikuje organizacionu kulturu bilo kog sistema, da li je u pitanju startup ili velika korporacija, a ta kultura podrazumeva interakciju među ljudima kroz neposrednu razmenu mišljenja, što čini milje kojem želimo da pripadamo.

Govori se mnogo o inflaciji. Na koji način će se ona odraziti na globalnom nivou, ali i u Srbiji?

Poremećaj u globalnom lancu snabdevanja usled pandemije, anemija na tržištu rada koja je rezultirala padom proizvodnje, održavanje ekonomija u jeku pandemije uz stimulaciju privrede, kao i velika potrošnja nakon povratka u normalu, jesu elementi koji zajedno doprinose intenzitetu inflacionog scenarija na globalnom nivou. Takođe, treba istaći jedan fenomen današnjice, a to je stvaranje srednje klase u Kini. Procenjuje se da polovina tamošnje populacije, odnosno nešto više od 700 miliona ljudi, danas pripada kategoriji srednje klase, što je skok od skoro 50 odsto u odnosu na period od pre 20 godina. Kada je reč o podizanju kamatnih stopa, to je udžbenički primer stabilizacije inflacije. Ali, ostaje pitanje do koje mere se može postići željeni efekat, s obzirom na to da usled pandemije imamo kontinuirani poremećaj lanaca snabdevanja, kao i proizvodnju koja je nesrazmerna porastu potrošnje. Kada govorimo o EU, predsednica Evropske centralne banke (ECB) Kristin Lagard je nedavno, tokom Evropskog bankarskog kongresa u Frankfurtu, istakla da se nisu stekli uslovi za podizanje kamatne stope naredne godine u Evropi, s obzirom na to da je koren inflacije na globalnom nivou, te je stoga upitno koliko bi monetarna politika ECB doprinela smanjivanju efekta inflacije, i pritom naglasila da je inflacioni pritisak persona non grata.

U Srbiji je djelovanje kompanije Rio Tinto izazvalo do sad najveće ekološke proteste. Šta bi otvaranje rudnika litijuma značilo za ekonomiju Srbije?

Prema javno dostupnim podacima, Nemačka, Češka i Srbija su zemlje koje imaju najveće rezerve litijuma u Evropi. Portugalski ministar za životnu sredinu u maju je najavio povlačenje projekta u vrednosti od pola milijarde evra, koji je potpisan dve godine ranije. Razlog najavljenog povlačenja je nezadovoljavajući profesionalni pristup, kao i nedovoljne studije o uticaju na životnu sredinu. Evropska unija će morati da premosti paradoks, to

jest kako da podrži stremljenje ka održivim ekonomijama, koje koriste obnovljive izvore energije i električne automobile, a i da istovremeno omogući “zeleno iskopavanje”. Ne postoji nijedna razvojna šansa koja može nadomestiti potencijalno uništavanje životne sredine. Klimatska agenda EU predviđa da se bilo kakvi procesi eksploatacije mogu izvoditi isključivo ukoliko je moguće eliminisati svaki vid zagađenja i potpuno zaštititi prirodne resurse. Zato se i u zemljama Evrope proizvodnja ne predviđa narednih nekoliko godina, dok se sasvim ne eliminišu rizici za životnu sredinu i izvrši neophodno uklapanje u klimatsku agendu.

Krajem 2020. Srbija se našla pred energetskim kolapsom. Šta nas čeka u tom kontekstu?

Prolazimo kroz period energetskog šoka. Cene energenata dostigle su rekordne nivoe. Prema procenama MMF-a, ovakav trend se možda neće korigovati čak do sledeće godine. Kako smo tek na početku zime, najveći izazov na globalnom nivou ogleda se u dva aspekta. Prvi je kako da se institucionalno olakša najugroženijim slojevima stanovništva i privredi da podnesu porast cena, koji se odražava na održavanje troškova domaćinstva i proizvodnje. Drugi je kako da institucije zadrže posvećenost agendi investicija u razvoj održivih energija i zelene ekonomije.

U inostranstvu ste ostvarili zaista impresivnu karijeru. Ipak, u stalnom ste kontaktu sa Srbijom. Zbog čega mladi i obrazovani ljudi odlaze iz zemlje?

Ljudi ne odlaze samo zbog životnog standarda, već i zbog želje da budu deo jednog društva koje poštuje individualni doprinos, pogotovo kroz karijeru i profesionalni rad, a istovremeno poštuje različitost. Nije bez razloga to što najveće i najuspešnije kompanije sveta stavljaju akcenat na različitost, jer upravo sinergija tih različitosti doводи do inovacija, što je neminovno za cirkularnu ekonomiju današnjice. Stoga bih rekao da ljudi odlaze zbog neprocenjivog osećaja dobrodošlice, osećaja poštovanja i mogućnosti postignuća u području za koje su se školovali i gde mogu da trasiraju put za kontinuirano usavršavanje. Lično sam uvek spreman da pomognem regionu, pogotovo kada je reč o povezivanju ljudi na odgovornim pozicijama širom sveta sa ljudima sa ovih prostora. Mislim da sve dok postoji interes naših ljudi u inostranstvu za prilike u zemlji, paralelno sa interesom naših ljudi u zemlji da se povežu sa ljudima iz inostranstva, postoji nada da će jednoga dana priliv nadjačati odliv mozgova. Na primer, kada je reč o zemljama Centralne i Istočne Evrope, koje su članice EU, svedok sam, i iz svog okruženja, talasu povratka intelektualaca u Poljsku, Mađarsku i Hrvatsku. S obzirom na stadijum razvoja digitalne ekonomije današnjice, skoro da nije važno u kojoj zemlji Evropske unije živite, ali je svakako neprocenjiv osećaj da možete doprineti višem cilju podneblja odakle vodite poreklo.

Da li ste spremni da se uključite u javni život Srbije i na kakav način? Ako jeste, postoje li preduvjeti?

Ne bežim od toga, a svakako jedan od najvećih izazova u budućnosti u regionu poput našeg je zapravo to da se pravi ljudi nađu na pravom mestu. Uvek se ozarim kada upoznam naše ljude u rasejanju, kada vidim opseg kultura u koje su se integrisali, jezike koje govore poput maternjeg, poštovanje koje uživaju u području svog rada i društvu u celini. Ne mogu reći da postoji neka zvanična sprega koja okuplja te mlade generacije, obično su to inicijative kroz verske zajednice, kulturna društva i klubove.

Veliki rizik je da naši ljudi koji su se rasuli po svetu, pritom mislim na generaciju koja je rođena osamdesetih i koja nema egzistencijalnih problema, vrlo dobro zarađuje svojim radom, izgube interes za prilike u zemlji i regionu. Ukoliko se to desi, postaćemo anemično društvo, i to bi bila nerocenjiva šteta, pogotovo za tu generaciju koja ima istorijsku šansu za regionalno povezivanje. Političke strukture mogu imati kontinuitet, mogu se menjati i obnavljati, ali je angažovanost stručnih ljudi na strateškim pozicijama neupitna i predstavlja imovinu neprocenjive vrednosti. Postoje primeri iz mog okruženja, pogotovo u Grčkoj i Hrvatskoj, gde su ljudi rođeni tokom osamdesetih godina, bez obzira na političke prilike u tim zemljama, u kontinuitetu konsultovani i uključeni u proces odlučivanja kada je reč o pitanjima od strateškog značaja.

VREME, 28. decembar 2021.

U ovom broju

Jonathan Sacks: *Mutirajući virus*

Jafa Eliah: *Hasidske priče iz Holokausta*

Madžid Rafizadeh: *Iranske mule imaju smrtonosno opasan plan*

Daniel Grinfeld: *Kamala Haris je odabrala pristalicu terorizma za svoju „osobnu za vezu“ sa američkim Jevrejima*

Mića Vujičić: *Kopanje po pepelu*

***** Meri Makarti: *O Veneciji***

Miljenko Jergović: *Émil M. Cioran, Suze i sveci*

Boro Marić: *„Karavan šehida“ putuje Internetom*

Miloš Starović: *Kraj jedne ere*

Ne zaboravite da otvorite
www.makabijada.com

http://balkansehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar
www.cendo.hr

Lamed

List za radoznale

Redakcija - *Ivan L Ninić*

Adresa: Shlomo Hamelech 6/214226803

Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 6114

e-mail: ninic@bezeqint.net

<https://ninic.ninic667.wixsite.com/lamed>

*Logo Lameda je rad slikarke
Simonide Perice Uth iz Vašingtona*